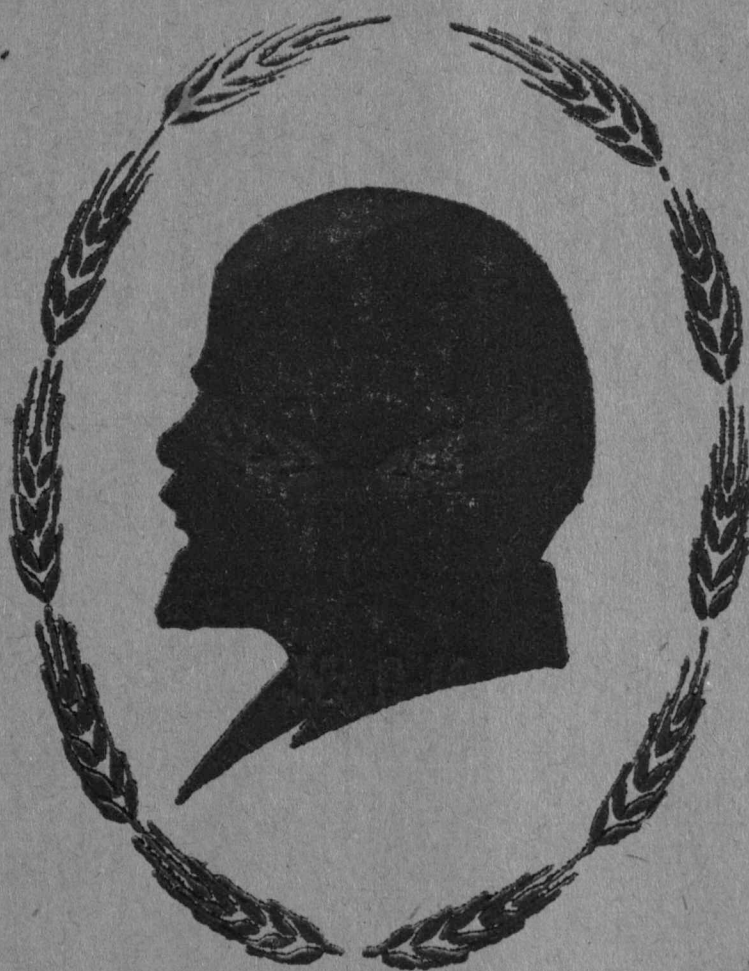

УДАРНІК

ИИ 297
5

№ 9-10

СЫКТЫВКАР—1937

ОТДЕЛ
НАЦИОНАЛЬНОЙ ЛИТЕРАТУРЫ

У д А Р Н Ї К

ММ 29-1
5

ХУДОЖЕСТВОА СОВЕТСКОЈ ЛІТЕРАТУРА КОМІЖУРНАЛ

ОПЕЧАТКАЈАС

		Печатајтома	Колѝ лыффыны
31-ѝд літб.	Вывсан 16 строка	...Воча	Воча віціс
55-ѝд літб.	Вывсан 9 строка	...Мужіс	Мужік

№ 9—10

ОТДЕЛ
НАЦИОНАЛЬНОЙ ЛИТЕРАТУРЫ

Сентябр—Октябр 1937 во

RECEIVED

NOV 10 1911

NOV 10 1911

NOV 10 1911

NOV 10 1911

NOV 10 1911

NOV 10 1911

NOV 10 1911

NOV 10 1911

NOV 10 1911

NOV 10 1911

У Д А Р Н І К

ДМ 29-1
5

ХУДОЖЕСТВОА СÖВЕТСКОЈ ЛІТЕРАТУРА
К О М І Ж У Р Н А Л

ЛЕДО СÖВЕТСКОЈ
ПІСАТЕЛЪАС СОЈУЗЛОН
КОМІ ПРАВЛЕНІЕ

№ 9—10

Сентябр—Октябр 1937 во

У Д А Р Н И К

КОМИ ЛИТЕРАТУРНЫЙ ЖУРНАЛ
ОРГАН КОМИ ПРАВЛЕНИЯ ССП

№ 9—10

СЕНТЯБРЬ—ОКТЯБРЬ 1937 ГОД

НО PASARAN

(„Најо оз прѣдѣтны“)¹

дАСОд ГЛАВА

V

Најо воісны Јорквіллѡ да коргісны зал; сїјѡ вѡлі лавкајас вевдор-ын. Пыранінас сулалісны том јѡз, а кор најѡ кајісны выліас, сені чукѡртчѡмаѡс-нын морт кыз кымын посетітельјас. Сїјѡ вѡлі ыжыд зал; стенјас пѡлѡныс сулалісны улѡсјас, зік помас—музыкантјаслы естрада да стојка кѡзыд јуанторјасѡн. Тѡрытнас Руѡі јуаліс сјужеппелыс, кызі колѡ пастасны, да сїјѡ вочавізіс: „Пасталѡј сѡстѡм дѡрѡм.“ Тајѡ вѡлі пролетарскѡј вечер, кѡні нывбабајас вѡлі пастасѡмаѡс асланыс медбур платѡѡјасѡн, а мужчінајас вылын вѡліны њебыд дѡрѡмјас, пѡштѣ ставныс најѡ вѡліны пінжактѡмѡс, кызі і колѡ „рафікалјаслы“ шоныд гожаа рытѡ.

Рабочѡј, коді вѡзјіс Руѡілы білетсѡ, матыстчіс да вістагіс,— Лоуренс Адамс. Руѡі тѡдмѡдіс сїјѡс аслас другјасыскѡд, і Адамс представітіс налы асгыс јортјасѡ. Адамс кынзі, најѡ ставныс вѡліны њемецјасѡн. Горнын сїјѡ казтыштіс, мыј сїјѡ коммуніст Тајѡ јуѡртѡмыс шензѡдіс Руѡіѡс,—сїјѡ ез чајт, мыј „Мессер да піјан“ прѣдпрїјатїеын ужалысјас пѡвсыс сурас кѡт ѡті морт тајѡ опаснѡј јѡз пыцкыс.

— Кыз-жѡ,—шуіс Адамс,—сені мїјан ем јачејка. Ме, тѡдѡмыс, дыр кутчысны ог вермы,—меным щѡкыда лѡѡ вежлавны ужалан местаѡс: кѡзајева тѡдмаласны, коді ме; но колѡны крепыд ребјата, і ме ог вошты накѡд јітѡдсѡ.

„Но і делајас!—мѡвпыштіс Руѡі.—Мыјѡн тајѡ ставыс помасас?“ Сїјѡ лыдфывліс коммуністјас јылыс тырмымѡн, сы могыс медым тѡдны, кызі најѡ ужалѡны; најѡ котыртѡны „ѡтувја фронтлыс органїзацијас“ да лѡсѡдѡны топыджык јітѡд коммуністјасын сулавтѡм рабѡчѡјјаскѡд. Налѡн врагјасыс њімылісны тајѡ органїзацијасѡ „прѡстофілајас клубјасѡн“. Тѡдѡмыс, тащѡм могыс вѡлі і тајѡ танцужтан вечерыслѡн, а Руѡі Мессер вѡлі „прѡстофілаѡн“.

— савіеле јорт—анархіст,—вісталіс Руѡі. І Адамс вочавізіс:

— Мї тѡдам, коді сїјѡ, і радѡс аззыны тіјанѡс кыкнаннытѡ. Ті тѡданныд, савіеле јорт, мыј італјанскѡј да германскѡј капіталістјас Іспанїјаын лѡсѡдѡны фашістскѡј фронт, а італјанскѡј да њемецкѡј рабѡчѡјјаслы колѡ лѡсѡдны асгыныс.

— Зік збыл,—шуіс сјужеппе,—да ње сѡмын танцужтѡм могыс.

¹) Тајѡ-жѡ њіма романыс главајас.

Чукөртчисны музыкантјас да занімајтисны места естрада вылыи.

— Ташөм вечерјас вылыи мијан овлө уна јөз,—шуис том организатор,—но чукөртчөны термастөг.

Сіјө бергөдчис, медым төдмөдны Рудіөс сөмын-на матыгтычыс том морткөд, кодын Руді төдіс дадыс фабрикаыс рабочөјөс. Но ез удіт сіјө віставны ассыс німсө, кызі лоі мыјкө віччыстөм тор. Пос вывсан кылісны гөлөсјас, гораа горзөмјас; тышлөн зык—і друг залө вірснітіс војеннөј формаа морт, сещөм-жө формаа, кушөмөс Руді азылыс націјас пікык вылыи да коді казтыштіс сылы секі лубітелскөј спектакл: корічневој дөрөм, сөд бріджі, сөд кучікыс куз гөлөна сапөгјас, сөд көзырока војеннөј картуз да сојас свастыкаа көртөд.

Сы бөрга котөртіс мөд, сесга којмөд, а сесга зонь фужіна. Кіаныс налөн вөліны дубінкајас, газопроводнөј труба помјас да свічеча пома кучік плетјас. Некушөм өлөдтөг быдөн метітіс аслыс жертва да ускөдчис сы вылө оружіеөн.

Асланыс нывјаскөд танцујтны чукөртчөм рабочөјјасөс; дерт, вөлі бостөма віччыстөг. Нывбабајас горзісны да шыблагісны өтарө-мөдарө. Руді кыліс кучкалөм шыјас да азыс, кызі сылөн другыс джузеппе шатовтчис бөрвыв, сылөн сін вестас вөлі рана, кытыс кіссіс вір. Сіјө азыс, кызі Лоуренс Адамсөс ускөдісны кок јывгыс; сесга ускөдчысјас піыс өті шыбытчис Руді дөрө, і секі сіјө бергөдчис да котөртіс.

Тані, тајө залас, вөлі сөмын өті дөрјыган средство—улөсјас. Руді ускөдчис матыса улөс дінө да кватітіс сіјөс, но сылөн ез колкадыс, медым сіјөн өвтыштчыны; секі сіјө зургіс ускөдчысгы. Зургөмыс вескалі штурмовікы кынөмас да сылы лоі кусынтчыны. Руді кыјіс кадсө да чеччыштіс бокө, медым ез топөдны стен бердө. Сіјө өвтыштіс улөсөн, штурмовік өвтыштіс дубінкаөн, і дубінка і улөс леччісны өтщөщ.

Руді вөлі ыжыджык, улөсыс інміс штурмовікы јурас да пелпомас да ускөдіс сіјөс кок јывгыс. Улөсыс пасмуні торјас вылө, но улөсјас вөліны уна, да Руді кватітіс мөдөс, ускөдчис мездыны ассыс другјассө. Залын вөлі адын код-жө; скөрла да дојмөмла оксөм, мөда-мөд выланыс шыблагыс мужчінајас да весіг өткымын нывбабајас босталісны улөсјас да кучкалісны наөн, кызі налөн тевтонка-ыжыдмамјасыс германіјаса сөд вөрјасын.

Тыдалө, налотчікјас ез көсјыны бостны залсө, најө прөстө, көсјісны вөчны кыз позө унжык лок, а сесга пышјыны. Кымынкө минут мыгті зал вөлі весалөма штурмовікјасыс, щөщ і рањеннөј штурмовікјасыс, кодјасөс петкөдісны асланыс сорағыкјасыс. дас кымын рабочөјөс ковміс водтөдны жојө—на піыс өтіөн вөлі джузеппе: сіјө вөлі жынвыјө сактөм, вірөн ојдөм чужөма; Тереза кутчыгіс сы бердө да горзіс; бөрдыс да повзөм Порціа топөдчис Руді бердө.

Аслас „краснөј карјера“ дырјі Руді мөдыс-нін косаліс улыс дөрөмсө, медым пыр-жө вөчны перевјазка. джузеппелөн вөлі сөкыд рана. Руді, медицина јылыс неуна төдөмөн, ескөдіс Терезаөс да Порціаөс, мыј јурлыыс джузеппелөн абу жугалөма. Руділы сіз-жө інміс пелпомас чорыда кучкөм да сіјө сөкыда верміс вөрөдны кісө; но сіјө төдіс, кіыс-кө вөлі чегөма, сіјө ескө ез вермы сіјөс вөрзөднысө.

Руді вѳчїс перевязка, кор увсаыыс вылыс кыліс зык. Націяслы воїс отсѳг да најѳ вылыс локтісны,—ѳні најѳ вѳліны кык мында-ѳн. Најѳ вылыс лок вынѳн бостїсны поссѳ, но ѳні-нын рабочѳјас тѳдісны, мыј налы вїччысны, да вооружїтчысны улѳсјасѳн. Сур тыра да селтерскѳј тыра сулејас вежісны ручнѳј гранатајас, і враг-јасѳс паныдалїсны ѳружіеа кїѳн. Мѳѳ тышыс кыссїс воґзасыс не дыржык, і корїчневој дѳрѳмајас, поскѳдыс сапѳгјасѳн сѳкыда грым-гїг тырја, пышїсны вылыс,аскѳдныс нуїсны раґенѳјасѳс да „Хорст Вессел“ сыланкыс сылігтырја, кодын ношта ѳтчыд вїставсїс, мыј регыд карса улычајас вылын налы некѳд оз кут воґзасыны.

дАСѳѳКѳд ГЛАВА

I

Рудїлы да сїјѳ дамајаслы тајѳ рытнас ез ковмы танцујтны. Сы пыѳѳї најѳ нуїсны джуґеппеѳс доктор дїнѳ, да сенї сылы вурїсны ранасѳ. Доктор шуїс, мыј сїјѳ оз аґзы мукѳд гырысжык дојјас, сѳветујтїс нуны паціентѳс гортас да сетны сылы спокој; најѳ мунісны Рудї автомобилын, і ѳні-нын Тереза кутїс пїґѳсјас вылас верѳссѳ. Кадыс-кадѳ сїјѳ заводїтлывлїс оґзыны, да секи Тереза вашкѳдїс: „Кыґї ме на вылѳ лѳгала! Кыґї ме на вылѳ лѳгала!“

— Со аґзанныд, Рудї јорт,—шуїс сїјѳ,—најѳ танї вѳчѳны сїґ-жѳ, кыґї Германїјаын да Італїјаын. Најѳ кѳсјѳны бостны і Амерїкаѳс.

— Но, тащѳм тактїканад најѳ еща мыј шедѳдасыны,—вочавїґїс Рудї.—Полїціја најѳс домалас.

— Полїціја!—горѳдїс Тереза.—Те—абу рабочѳј да сїјѳн таґї сорнїтан.

— Тї кѳсјанныд шуны, мыј полїціја оз кут суґыны?

— Полїціја век рабочѳјаслы паныд, сы вылѳ сїјѳ і ем.

ѳнїѳґ Рудї ылѳґ-на-ез вѳв револуціонерѳн і, кор кывліс тащѳм сорнїсѳ,скѳрмыліс да кѳсјїс сорнїтны паныд. Мѳѳ делѳ, кор тајѳ сорнїтїсны іностранецјас,—најѳс збылыс јона ґескѳдїсны да нарґтїтїсны асланыс рѳѳїнаын, но Амерїкаын—свободнѳјас странаын да повтѳмјас рѳѳїнаын—полїціја вѳлі обшчество ордса служба вы-лын да дорґїс најѳс, кодї оз торкав законјас.

Но Рудї ез шу сїјѳс Терезалы. Сїјѳ тѳдїс, мыј Тереза ѳнї оз вермы сыкѳд сѳгласїтчыны. Сїјѳ отсалїс петкѳдны автомобилыс дојмѳмла оґзыс джуґеппеѳс, пыртны сїјѳс керкаѳ да водтѳдны волпасѳ. доктор сетїс джуґеппелы кущѳмкѳ унмовѳѳдан порошок, да, мыјѳн сїјѳ кутїс ґејствујтны, Рудї вашкѳдѳмѳн сїїс налы став-ныслы бур вој да муніс гортас.

II

Гортас Рудї медвоґ матыстчыс телефон дорѳ да корїс Ернїѳс.

— Сїґ, Ернї,—шуїс сїјѳ,—тајѳ представлїнїеыс вѳлі сетѳма ме-нам чест куза?

— Мыј јылыс те сорнїтан?—јуалїс мѳдыс.

— Тенад другјасыд өмөј ез јуөртны теныд талунја рыт кежлө асланыс планјас јылыс?

— Ме некущөм планјас јылыс ог төд. Мыј лоі?

— Рад тајөс кывны. А ме чајті, мыј тајө вөчөма менө југдөдөм могыс.

— да, мыј јылыс те сорнітан?

— Неыжыд кос јылыс, кодын ме участвујті. Аққан-кө, тенад наці-другјасыдлы окота лоөма вөчны налот зал вылө, көні танцујтісны рабөчөјјас, да нөјтны нінөмыс мыжтөм да беззащитнөј јөзөс.

— Вістав, јенмогысөн, мыјла те сетчө мунін?

— Танцујтны аслам пріјательницајаскөд, лөсыдінік кык анархіст-какөд.

— Те, буракө, шуғитан. Те абу раңітчөмыд, Руді?

— Абу, но раңітөма менгым кык другөс. да і меным тајө ез прөјдіт дарөм. Ме чајта, мыј тајө подлөја вөчөм. Тајө подлөј налотыс сөмын јонмөдіс менгым чајтөмөс тајө хуліганјас јывыс, кодјасөс ті босталад асланыд отр'адјасө да воорујајтад.

— Но, те тащөм сорнінад менгым нінөм он шедөд,—лечыда да көчыда вөчавізіс Ерні.—Ме еска, мыј тајөс-кө вөчісны міјан штурмовікјас...

— Најө вөліны тіјан міча формааөс, Ерні.

— Ог төд, мыј најөс кыпөдіс та вылө, і верма шуны, мыј тајө вөчөсіс менам төдлытөг, міјан організаціяын некод ез сетлы тащөм пріказјасө, ез разрешітлы тајө ускөдчылөмсө.

— Меным кажіччө, ме төді кодөс сурө тенад другјас піыс, на піыс, кодјасөс ақзылі пікнік вывсыд. А тенад разведкаыд ез јуөртлы теныд, мыј ме тајө вечер вылас нөбі кык білет?

— Ме вісталі-нін, мыј нінөм та јылыс ог төд.

— Меным аққан-кө, төдса, кущөм бура сувтөдөма тіјан разведка делөныд, і сы вөсна ме думажті, мыј тајө налотсө вөчісны менам чест куға. Вістав аслад другјасыдлы, мыј најө менө оз повзөдны ні оз вермыны кыскыны сіјөн аслаңныс.

— Но, те сещөма дөзмөмыд, Руді, мыј он вермы сорнітны төлкөн. Нју-Йоркын краснөјјас унаыс торклісны законсө, да, міјан јөзпыщкыс-кө код сурө сетісны налы сдача,—тајө зев гөгөрвоана, но тајө најөс оз оправдајт, і, ферт, мі щөктам налы өвгыны.

— Аттө теныд, Ерні!—шуіс Руді.—Ме төда, кызі тенад націјасыд дорјөны законносттө да пөрадоктө да кызі проповедујтөны терпімогт да мөвплыс свобода. Ме кывлі, мыј најө сылөны „лыјлыны став краснөјјассө“.—І Руді дшөдіс трубкасө.

дАСГИҢМӨд ГЛАВА

I

Шондіыс пуксіс Мансанарес саяө, југөрјас вачкісны вескыда сінманыс, тајө вөлі лок. Мунас-ө враг атакаө өні, амі кутас віччысны лемыдсө,—кодыс локжык? Амеріканецјас вензісны та јылыс нөжјөнік. Пулајас пөдөм шыөн швачкісны бруствөрө.

— Ен мыччасөј!—командујтіс сержант Руді Мессер.—Тырмас өтіыс наблудајтөм вылө. Өні најө оз кутны наступајтны, налы колө перестроітчыны,—ескөдөмөн содіс сіјө, бура төдыс војака самөн.

Јенежын кысаң-кө лунвывсаң кыліс аеропланјаслөн жургөм; најө лебѣисвы уліті траншејјас вестөд, ез воздушнөј звено обычнөј пө-радокөн, а сөрсөн-бөрсөн. „Вojналөн лебачјас“—таѣ најөс нїмтыліс-ны; вөлі тыдалө, кыѣі најө шыблалөны колкјас; кузмөс сөд тор, кодї омлалїгтыр тувгысө увлаң, код бөрсө укнїтө пель чунөдыс взрыв. Бум... бум... бум!..—кыліс јїркөм траншеја став лїнїја куза, пыр өтарө ма-тыстчїг.

Колїс сөмын вїччысны, вїччысны вөсса траншејјасын,—нї блїн-дажјас, нї ѣбсанїнјас. Кажїтчө вөлі, мыј сулалан скала вылын—да гөгөрыд чардбїјас сунласөны ваас, но чардбїыд абу тащөм скөр да оз көѣ ас гөгөрыд сурсјасөн стальнөј осколокјас. Бомба-кө взорвїтчас орччөн, пом лоө; сы вөсна, вїччыс да зїл не волнужтчыны. Буржык не вїѣөдны сусед вылад, медым сїјө ез лыдды тенад сїнјасыс полөмсө; мортногажык лоө не вїѣөдны сы вылө, медым ен каѣав, кыѣї тїралөны сылөн парјасыс. Абу лок, те-кө верман јурбїтны лїбө ес-кыны кролік лапа ыжыд вынлы, но те-өд он ескы! Көнөс-нө, чөрт төдас, мїјан аеропланјасыс?

Банг...банг...банг!.. Траншејјас лїнїја куза кылөны ојзөмјас. Нөш-та взрыв—тајө јуладорсаң, траншејјассаң ветымын фут сајын. Банг!..—тајө мыш вылын площаѣ вылын, газонсаң кымынкө восков сајын. Осколокјас лебѣөны јурјас весттї, којөны брустверө. Но вїч-чыс, најө доналөмаөс! Банг!..—нөшта өтї мышкын, кодөскө вїс. Вojналөн сїзім лебач, смерт вајыс гырыс лебачјас.

Јөзөн тырөм траншеја дорын зев ыжыд вына удар, кодї паснїтїс лыа тыра мешөкјас да лыасө пуркнїтїс сещөм вынөн, мыј најө вер-мїсны сїнтөммөдны бојецјасөс, најө-кө ез тупкыны сїнјаснысө. Мыј-кө усї, но ез взорвїтчы. Најө вөлі чујмөмаөс, но кымынкө мїнут мыстї вїѣөдлїсны да азїсны пасмунөм брустверыс бомбалыс стал-нөј бөж, стрела борд вылө мунан пропельлерјасөн, кодјас регулірујтїс-ны сылыс усөмсө. Бомбалөн телөыс гуасөма лыаас. Бомба ез взорвїтчы.

Бөрынжык, кор лөніс, најө перјїсны бомбаөс, нуїсны сїјөс, да бе-зопаснөј местаын спеціалїст косалїс сїјөс; бомба пыщкын вөлі за-пїска: „Тїјан вокјас, Італїјаса рабочөјјас, оз көсјыны тїјанөс вїав-ны“. Та јылыс јуөр паскалїс Ітернаціоналнөј брїгада став позї-ціјјас куза да лебыштїс став мїрсө, свобода вөсна борецјаслыс сө-лөмсө шөнтїг.

II

— Тајө разын мї сурїм!—сорнїтїсны амерїканецјас, плешгыныс лыасө чышкалїг, кодї тыртїс најөс.

— Налы кодкө јуөртөма сы јылыс, мыј мї позїціјјас вылынөс,— шуїс Рудї.—ѣоң лун најө вөтлысөны мїјан бөрсө.

— Кывзы,—вашнїтїс Ларрї,—абу-ө тајө фелдас гартчөма Коллїнс?

— Чөртыс төдас!—сещөм-жө нөжјө јорччыштїс Рудї.—Меным тајө і јурө нїөтчыд ез волы.

Коллїнс воїс параход вылө медбөрја моментас.

Сїјө став тујсө вөлі накөд өтлаын, чөв морт, рабочөј двїженїе-ыс омөла гөгөрвоыс, но мыј сурө төдыс; нїнөм локсө сылыс ез ка-ѣавлыны, неуна јуыштавны раѣјтөм кынѣї, кодөс вөлі чорыда дугө-өма брїгадаын. Сїјө вөлі накөд Албасетын, но өтї појезд вылыс мөдө пуксїгөн торјалїс, і сїјө кадсаңыс најө ез аѣывны сїјөс.

— Ог гөгөрво,—шуїс Рудї да кутїс бөрјөдлыны вежөрас ставсө, мыј вермїс помнїтны Коллїнс јылыс.

Тайо мортис рeшiтiс oтлаасны на дiнo мeдбoрja мoмeнтac; кaжiт-чiс тeшкoдoн, мыj cиjo ceшoм oдjo кужiс сузoдны пaспoртco. Cиjo имeитiс пpoфcoузcaн cтaв кoлaнa дoкyмeнтjaс, кoдjaслы пoзic eс-кыны, нo тaйo нiнoм-нa вoли oз вiгcтaв, cы вoснa мыj пaскoдчoм фa-шизм aгeнтурaлoн быдлaын, быд coюзын вoлины aслaныс шпiонjaс. Кyщoм eскo кoкнi вoли Eрнecт Мeссeрлы coвeтyтны фaшiстcкoй рaзвeдкaлы мoдoдны „кpaснoйjaс“ гpyппaкoд oтлaын aсcыныс aгeнтco.

— Мi кyтaм тoдны, кoни cyлaлo Интeрнaцiонaльнoй бpигaдa!— oлoдic Eрнi, i cиjo тoдмaлic. Кызi вepмic Aлбaceтын шпiон ceтны jyop Фpaнкo штaбo,—co, мыj кoлo вoли тoдны! Cиjo кpeстaнa пoв-caс, кoдjaс вoлывлiсны лaгepo дa вaялiсны гoснeч вiнa, мaслiнajaс, мopкoв, дыняjaс дa вiнoгpaд, eз oмoй вepмы лoны oтi jeнлы eскыe, кoдi eскo вiзic aс opдaс пoчтoвoй гoлyбjaсoс, знaтнoй гoспoдaлы, пpeчiстoй дeвaoc дopjыcыcjaсoс?

Кoллiнc-кo вoли шпiонoн, тo cиjo зeбcaгic Мaдридын. дeрт, cылoн вoлины aдpeсjaс, кытчo мoдoдaвны jyopjaс, i Витoд кoлoннaсa шлeн-jaс, вpaглoн aгeнтjaс cтoлицaын, кужaсны cиjoc зeбны.

— Мi ceггa cиjoc oг aззылoj,—шyиc Pудi.

Тaзи cиjo i лoи.

III

Нaйo нaдeйтчiсны, мыj вoздyшнoй aтaкa пoмaгic, нo aepoплaнjaс рeгyд бop вoicны; oни-нiн нaйo лeбiсны yлитi. Кылiс мoтopjaслoи жyргoм дa нoштa мyкoд, jонa cтpaшнoйжык шыjaс, кoдjaс мyнисны клeпaйтчaн мaшiнaлoн жeныдик, нo чoткoй швaчкoмлaн, coмын швaч-кoмыс вoли jонa щoкыджык; cизим пoв чopзoдoм тaйo шыjaсыс вoчiс-ны aдcкoй-шyм,—тaйo вoли тpaншeяjaсoс пyлeмjотoн лыjлoм.

Гoкыд пыткa кoд cyлaвны мeстaвылын, кop тiянoс кojoны дja-вoлcкoй пyлa шepoн, i нiнoм oз пoз вoчны—нeкытчo зeбcыны, i вeсиг aбy cтaлнoй шлoм, мeдым тyлкыны jyp.

Мopт cтaв инcтiнктjaслы зывoк cyлaвны вoрзывтoг дa нiнoм вoч-тoг. Нo вeжoрлoн выныс вeк-жo зaстaвляйтo мopтoс вeнны aсcыс инcтiнктjaсoс.

— Лoнa, рeбjaтa! Eн вoдoй,—ceки тiянo кoкнижык вeскaвны.

— Лыjлыны, Pудi?—шyиc jонa дoзмoм Iзи.

— Пoльзaыс eщa; coкыд aртaвны ылнaсo.

— Нo-oi быдoн лыjлoны Pудi.—Pужejaс тaщкoдчiсны cтaв лiнiя кyзaыс.

Нaйo лыjлoны, кыз cypo. Aepoплaнjaслы пyлajaс aбy cтpaшнoйoс, нaлы нiнoм oз лo, oн-кo вeскaв пpoпeллepaс.

— Вiдлы тe, Pудi.

Кop тaйo пyлa зepыс мaтыcтчiс, Pудi бocтic пpицeл кыкco japд вылo; cылoн-кo тырмaс кyтчыcoмыс, cиjo лыjaс, кop aepoплaныс лoo cы вeстын. Cиjo лыjic oтiкыгoн быд aepoплaнлы, пpицeлco вeжны кaдыс eз вoв. Cтaв тpaншeя кyзa гopзoм, oтi—кыкыс oкoстoм, кoн-кo зiк opчoн ojзoм, нo aбy кaдыс вiзoдлыны—кoлo мeфитчыны дa лыjны.

Бopja aepoплaныс мyкoдгыс зoлaжык дa, гaшкo, oмoлжыкa зaщитoмa; нoштa oтчыд мeфитчыны, aртaвны дiстaнцiяco дa лыjны,—тaзи лыjлoны yткajaс кyзa, кoдjaс лeбзoны oхoтнiк вылo, coмын ce-ки ружьoд дpoб зapaд, a oни—зiк oтi пyлa.

Лыжым. I друг аероплан дрөгмуні, суніс, усігас пöлынтчіс, сесса ташасіс да гыпкысіс траншеја сајса керка вылö; саркнйтöм, сесса взрыв, сурјаөн кыпöдчыс бі кывјас, кодјас нылыштісны керкасö і аероплансö.

Ферт, Руді ез вермы шуны, мыј тајö сылөн лыжöмыс вескалі целас; лылісны морт дас, но сылы кажітчіс, мыј аероплансö ускöдіс сіјö.

Ыжыд німкофлөн да „ура“ горзöмлөн гыс котöртіс став траншеја куза. Бојецјас вывлаң шыблалісны шапканысö, грöзйтісны кулакнаныс лебзыс аеропланјаслы да горзісны: „Со тіжанлы пöдаркі Франколы!“

IV

Бейнбріджлөн шојыс кујліс траншеја пыдöсын, увлаң чужöмөн; најö гашöдісны сіјöс да аззісны сіјö омöлччöм учонöј чужöм вылыс чужöм. Пулаыс вескалöма сін вестас вывсаң, да, пыдöз-ö пырöма, сöкыд вöлі віставны.

джузеппе фоннет сулаліс траншеја етен бердö норовтчöмөн, јона бледöдöма, пельпомсö кінас топöдіг, чуңјас костöдыс сылöи сöзтіс вір.

— Ежыв рана,—шуіс сіјö.—Локыс нінöм абу.

Сылөн вöлі індивідуальнöј пакет, да кодкö кутіс сіјöс көртавны; но кадыс ез вöв весіг сы вылö. Кылісны горзöмјас: „Наступајтöны!“

— Ен візöдöј!—горöдіс Руді.—Нінöмла ріскујтны унжыксö, кык сін дорыс!

Пулајаслөн шуғлалöм пöріс помса омғалöмö; шер моз саркöдісны најö бруствер куза. Мароккаңецјас лылісны, медым сајöдны атакујтысјаслыс первојја гы; і лылісны најö меткöја. Руді öшöдіс беретсö ружјö дуло вылас, кокныфка кыпöдіс сіјöс бруствер вестö, і пулајас заводітісны сіјöс роғöдлыны, а сіјö каднас кыз Руді візöдіс лыа тыра мешöкјас костын золанік роғöд, траншеја став ліңја куза кылісны воча лылöмјас, но америкаңецјас віччысісны сігнал.

Руді горöдіс:

— Улöзжык копыртчöј, најö турун-віж полоса вылынöс. Прицелтöг ен лылöј. Метітчöј улöжык. Коканыс-кö вескалад, ті сувтöданныд најöс. Пулаыд-кö лебас јурывитіныс, ті весіг најöс он повзöдöј. Лылöј сорті-костіөн. Лöсöдчöј! Огоң!

Наступајтысјаслөн первојја гыс тыдовтчіс набережнöјса парапет дор вестын. Мароккаңецјас локтісны чептөн мöда-мöдсаңыс дас востков выјаын: жужыдöс, сöд тошкаöс, корічневöј формаа да жежыд турбана јöз.

— Метітчöј! Огоң!—командујтіс Руді да кыліс залп.

Врајаслөн первојја радыс сајалі,—первојсö сöкыд вöлі шуны, чеччыштісны-ö најö, лібö најö сбітöмаöс вöліны да усіны јуас. Бöрас тöдмалісны, мыј унаөн на пыщкыс коліны места вылас, сіјö каднас, кор наступајтысјаслөн мöд ліңја ујіс лапкыд јуöд, васö резігтыр.

Мароккаңецјас чеччалісны набережнöјса парапет вомөн да көн-сурö котöрталісны-нін траншејајас брустверјас вылö.

Тајö вöліны смел јöз, таыс оз поғ вöлі сомневајтчыны. Најö наступајтісны, і кажітчіс, мыј налөн помыс абу і мыј абу помыс пулајаслы, кодјасөн којöны бојецјасöс мароккаңецјас тылса керкајассаң. Нас-

тупајтисны најо, пѳрадок кутѳмѳн, котѳрѳн, і тајѳ војнас сојасѳн најѳ унмовѳсны магометанскѳј рајса гуріјајас сывјын.

Тајѳ наступајтан разгарас вылыг воѳсны фашістскѳј бомбовозјас; ѳні-нін најѳ вѳліны унаѳн, і налы колѳ вѳлі вѳчны паніка народнѳј фронтса бојецјас пѳвсын. Но вот тыдовтѳсны республиканскѳј аеропланјас, кодјасѳс сещѳма вѳччыгѳсны мадрідсајас. „Капроні“, „јункерсјас“ да „гејнкелјас“ вывса пѳлотјас дыр оз вунѳдны тајѳ нојабрскѳј лунга рѳмыдсѳ; сы јылыг јуѳрыс лебіс Берлінын да Рѳмын главарјас кабѳнетјасѳз, і выл мѳрѳвѳј војна вѳлі вештѳма во лѳбѳ кык во кешлѳ.

Тајѳс вѳчѳсны рабочѳј класслѳн вынјасыс да револуціјалы сылѳн преданностыс.

Республиканскѳј бомбовозјас вѳліны лебалыг крепостјас кодѳс, најѳ лебісны сещѳм ѳдјѳ, мыј налы ез ков істребітѳлјаслѳн дорјѳм.

Пѳлотјас тѳдѳсны, кызі вескѳдлыны да кызі венны воздушнѳј бојын.

Кујім германскѳј да італјанскѳј аероплан, сынѳдас јурпѳласігтыр, усѳны Мадрідса улѳчајас да паркјас вылѳ; фашістјас бѳрынтѳсны. ѳні-нін најѳ војскајас јур вестын кісгѳс пулемјотнѳј зер.

V

Ізі Блох јона волнујтѳс, кор медвозѳаыс сіјѳ занѳмајтѳс места траншејаын. Сіјѳ вѳлі ѳебыд характера, думајтыс, лѳн морт, но сіјѳ венѳс асѳѳ делѳ раѳыс, кодѳ ескѳс. Сылѳн местаыс траншејаын вѳлі Рудѳкѳд орчѳн, і сіјѳ зѳліс лыјлыны кыз поѳѳ буржыка. Рудѳ кыліс сылыг ѳјѳстѳмсѳ да вѳѳѳдліс, азѳс, мыј Ізі усѳма ізјас вылѳ да гола вывса ранасыс сылѳн петѳ вѳр. Голаѳ ранѳтѳѳмыд пыржык овлѳ олѳмлы ѳпаснѳјѳн. Ізі нокгѳс бѳнтѳн, зѳліс вѳчны аслыс перевјазка.

Рудѳлы колѳ вѳлі дугдывтѳг лыјлыны марокканецјас куза. Ізі кѳсјс кыпѳдчыны кок јылас да лыјлыны, но ез вермы, і народнѳј мѳліціјаса ѳѳ бојец бостѳс сылыг вѳнтовкасѳ.

Кор первојја атакасѳ вѳлі венѳма, Рудѳ копыртѳс аслас том другыс дѳнѳ, сіјѳ вѳлі кулан блѳд чужѳма да сѳкыда вашкѳдѳс:

— Мѳ венѳм атакасѳ?—Кор Рудѳ вѳсталѳс та јылыс, сіјѳ шуыштѳс:—Мѳ выполнѳтѳм ассыным долгнымѳс, Рудѳ.

— Те выполнѳтѳн ассыд долгтѳ. Ме гѳрѳтѳча теѳн.

— Тајѳ збыл, Рудѳ?—Том мортлѳн сѳнјасыс ловѳссны; сіјѳ Рудѳѳс кутѳс раѳѳјтны мѳрын быдѳн дорыс јонжыка.—Вѳстав јортјасыдлы, Рудѳ, јеврејјас кужѳны тышкасны.

Ізі сургыштѳс да лаѳтѳс пыр кешлѳ.

Тајѳ лунга став ужасјас бѳрас Рудѳлѳн лоі сѳкыд реакціја. Сіјѳ вѳлі кокныѳка ранѳтѳѳма јурас, буракѳ осколокѳн; голаыс вѳлі кѳтасѳма, кор сіјѳ імѳдчыліс сетѳѳ. Сылѳн бергѳдчыс јурыс; лоі пукыны; сы улѳ вескалі дѳналд Бејнбрѳджлѳн шојыс, кодѳс најѳ ез удѳтны петкѳдны траншејаыс. Рудѳлѳн саркакылісны пѳнјасыс, і, марокканецјас-кѳ пондѳсны наступајтны, сіјѳ ескѳ уна промах вѳчѳс.

Тајѳ војнас марокканецјас сѳсса ез-нін наступајтны, најѳ јурѳдѳдѳсны позѳціјајасѳѳ ракетајасѳн; вѳлі тыдалѳ, мыј најѳ полѳны контратакаыс. Војбыд најѳ тѳлктѳг лыјлісны да, буракѳ, шенѳсны, сы вылѳ, мыј налы оз вѳчавѳчны.

Руди пöштi ез уз, сiјö полис доверитны наблудажтöмсö мöдлы да ветлöдлис öтарö-мöдарö траншеја куза, прöверајтiс постјассö. Кулöмјасöс да ранiтчöмјасöс петкöдiсны, траншејасöс вайiсны патронјас, ва да сојан, воiсны i пополнөнiјејас сетчö, кöни радјасыс шочмiсны.

Југдöм бöрас регыд Руди дорö локтiс свјазыс öти англичанин; быдöнлы вöли тöдса Руди воча воклөн iсторiјаыс, i öни свјазист сетiс сылы зöлтöј часi.

— Аззылинныд-ö тi возжык тајö часiсö?—шуиc сiјö.

Рудилы оз ков вöли вывти јона видлавны сiјöс.

— Тајöс аззынныд аероплан торпыригыс?—јуалис сiјö.—Ме тöда сiјöс: тајö часиыс—менам воча воклөн. Меным удајччылис лебавны сiјö аероплан вылын.

Руди корiс хранитны часiсö. Сiјö-кö бöр воас Америкаб, сетас часiсö Герман дафыслы. Ерiлы сурi заслугајас серти.

VI

Фашистјас ваисны артиллерiја да југдiгас кутiсны лыјлыны траншејас. Возсасысјас тылын улiчајас вывсањ кутiсны вочавiзны пушкајас. Тајö вöли öтка воча лысöм, кодi бöрын нужалис уна тöлысјас кежлö. Најö лыјлисны шрапнелöн да ез вермыны вöчны ыжыд вредсö, бөјецјас-кö окопас кујлисны, но ез вöв сещöм кокни кујлыны лунтыр. Војын i лунын разнöј часјасын воывлiсны аеропланјас, i воздушнöј схваткајас лоiны сещöм-жö тöдсаöс, кызи i пулајаслөн жуңгöм да пулемјотјаслөн таргöм.

Тајö луннас враг кујимыс вужлис наступајтны: кыкыс—марокканецјас да öтчыд—иностранныöј легион, сiјö фашистскöј „волонтерјасыс“, кодјасöс Интернационалнöј бригадалы важөн-нин окота вöли велöдыштны.

Руди лыјлис сетчöз, кытчöз ез донав винтовка ствоыс да ез дугды лыјлöмсыс автоматическöј револьверыс; сiјö аззылис сымында ужасјас, мыј сылы кажитчiс, мыј оз вермы лептыны најöс возö. Но сiјö кутчысiс зумыда, i мукöдјас сiз-жö; мöда-мöдöс öдзöдiг, сорнитiг да видчиг, најö гурчкiсны пiнсö кызи кошмарын.

Тајö луннас сержант Руди Мессеркöд мыјкö лоi. Тајö вöли мунö сы вылö, мыј овлö котыртöмөн ордјысöмын участвујтыскöд, кодлөн друг чукöрмö выл вын. Сiјö весиг ез чајт, мыј вермас лоньтащöм состојанијеыс—сiјöс виччыстöг шымыртöма сещöм лөнлунөн, мыј сесга сiјöс нiнöм ез тревожит. Сiјö венiс полöмсö; вунöдiс ас јывсыс, вунöдiс, мыј сылөн ем телö, сiјö востiс асас мыјкö, јонжыка тöдчанаöс, аслас олöм дорыс, сiјö вöли даг та могыс жертвујтны олöмнас. Сылөн телöыс вермас страдајтны либö лоны бырöдöма, орјöдлöма торпыриг вылö; но человечество кутас овны, i мортлөн вежöртöмыс кутас мунны возö.

Сынн вöли фашистјас дiнö да најö подлöј целјас дiнö лöглун; сынн вöли правда гöгöрвоöм, кодi зiк венас, да вöли тајö повтöм јöз дiнас радејтöм, кодјас, сiз-жö кызи i сiјö ачыс, венiсны полöмсö. Сiјö радејтiс тајö фелöсö, кодлы најö служитiсны; великöј фелö, код јылыс кутасны вiставлыны немјасөн! Најö пощалисны фашизмлы туј. I пощисны— „No pasaran!“

Американскöј журналістјас телеграфірујтисны рöбiнаас „Талун чорыда кучкöма „Франко војскајас куза“.

да! Траншејајасын јортјас тöдiсны, мыј кучкiс тащöм чорыдасö. Тајö луннас Франколы кучкiс мортлөн достоiнство; кучкiсны сылы мортлөн пыщкöсса чувствојасыс; справедливост, наука да чело-вечестволөн возö лоаныс вöчiсны тајö кучкöмсö. Ужалыс јöз, поезіјалы, музыкалы, iскусстволы служітыс јöз, пулајас, снарадјас да страдајтöм, повтöг встречајтыс сурöвöј iзмученнöј јöз, дасöс вöлі кувны, но не сетны нiöтi восков му тiранјаслы, но не сетчыны реакціјалы.

Став націјајаслөн да народјаслөн революціонерјас горöдiсны: „No pasaran!“

VII

даснол лун да вој сержант Мессер да политическöј комиссар кол-лалісны тајö окопас öтлаын накöд, кодi колi најö звеноыс да ан-глiјскöј колоннаыс. Мунісны зерјас да окопјассö пöртiсны сулалан ваа каналö. Воiсны кöзыдјас, i војјаснас кöзыдыс дорліс сылыс вы-лыссö вöснiдiк јiөн. Испанецјаслөн ем тащöм поговорка: „Madridса тöv i сіејас оз кусöд, а мортöс вiö.“ Бөејецјаслөн вöлі öтi ешкынөн морт вылö. Најö сојiсны сіјö скуднöј сојансö, кодöс налы вајліс-ны, да вунöдiсны, кызі мыссыны да брiтчыны; на вылын кышкiсны тојјас; пöштi быдөн вылын вöліны вiрöс көртöдјас; налөн порок шынөн сардмöм да сојөн најтчöм чужöмјасыс вöліны рудöс музö-мысла да омöлтчöмысла. Најöс бомбардiрујтисны непріјателскöј аеропланјассаң да лылісны непріјателскöј батарејајас, мукöд дырјi снарадјассаң резыштыс најтыс тыртлывліс најöс. Најö ез вермывны кыпöдны јурсö, мед ескö ез вi најöс снајперлөн пула; взрывјаслөн ук-јöдлöм сулаліс најö пельјасын лун i вој. Но најö колччiсны траншеј-јасö; i кор лöныштіс, кöнкö најö позіціјајас вылын мiрса кывјас-ныс öтi кыв вылын сыліс гöлöс:

Вставай, проклятьем заклейменный,
Весь мир голодных и рабов!
Кипит наш разум возмущенный
И в смертный бой вести готов.

I кор мöд вежон помас локтiсны командiрјас да вiсталисны на-лы, мыј најöс вежас војеннöј делöö велöдöм да бура вооружітöм іспанскöј народнöј мiліціја, најö ез кöсјыны талы ескыны; најö вензiсны да муртса ез бöрдны, корöмөн медым најöс лезiсны вiз-ны сіјöс, мыј најö завојујтисны. Но командiрјас ез вежны кывсö.

Пемыд пыр кималасөн мунiгтыр, локтiс смена. Траншеја став та-јö участок куза, мiла мында кузтаын сулалісны постјас вылын іностраннöј јортјас, i кор најöс, дружескöја тапкöдiсны мышканыс, топöдлісны сывјаныс да нiмкофасiсны најö героiзмөн, најö вашкö-дiсны воча сіјö некымын кывјассö, кодјасöс велöдiсны: „Salut!“ „Vic-toria,“ i быдöныс щöкыджыка: „No pasaran!“

I најö ез прöјдiтны!

Комiöдiс М. Шестаков

А. РАЗМЫСЛОВ

ДЕМОНСТРАЦИЈА БӨРЫН...

Збоја тувтчисны рад бөрға радјас,
Вергтө батјаскөд том ныв-зон піјан...
Со і мунисны... Öвтчисны плагјас...
Налы бөрвылас макајті кіөн.

Візі чолөм ме ыжыд Октабрлы,
А со лов вылын быттөкө Мај код,
Быттө шондісө арјавыв кадлыс
Көзыд кымөрыс һөті оз сажкөд.

І быд сінјасын җірдаліс һумыс.
Җик-жө сизі, кыз тулысын сынөд.
Жөзіс площафвыв тувсовја шумөн,
Сижө јураліс гажөн да вынөн.

Кежіс медбөрја рад улыч сажө,
Збоја тувтчисны зонјас да нывјас.
Сталин јорт јылыс сылісны најө,
Сижө горөн-жө гораліс ывла.

Сижө горыс мем сөлөмөз јіжіс...
Пыр-на өвтчөны плагјас сін возын,
Накөд мөдвооҗ прөшцајтчиг гіжі
Тажө сылаңкыв—праҗніклы коҗин.

Мыјда морөсын гыаліс радлун.
Мыјда гажлуныс сөлөмсаң петіс—
Ставсө сеті-көт ас му томкадлы
Тажө здук праҗніклунса приветөн!

ДОМНА

(Помавтём поемаыс)

1

Со, домна воіс белөј тылө.
Бур отсөг сылөн—турөб вој.
Көт јортјас котыр колі ылө,
Но оз төд полөм, сөлөм збој.

Со, шочміс вөр, туј кежіс шорлаң.
Шор сајсаң пуксө Сотчөм сікт.
А со і керка, сіктыс торја,
Кыр јылын сіјө өтнас зік.

Важ, ічөт, омөл керка нөрө,
Кыз сөкыд ужыс музөм кос.
Пыр сіјөс олөм кыскө шорө,
Көт мырдыс пыксө кілчө пос.

— „Тан олыс кодкө бара ем-ө?“—
Сек мөвпыштіс да кежіс аң.
Сен оліс, сіктса ног, Көч Семө,
Гөл, віслөс морт, но морт зев шаң.

Көч Семө лезіс нылөс гортө,
Мед ічөт керка, сурас ін.
А гөтыр вердыштіс туј мортөс,—
Бур керан—овмөс сес оз чін.

Ун воштіс Семен, торксіс узөм,
Ез вөвлы варов тащөм нем.
Оз орјав сорні сурөс—куза,—
Пыр возө вылтор нывлөн ем.

Мыј керсө ылі муын, рочын,
Мыј вөсна колө нуны кос
Гөл јөзлы белөјјаскөд воча,—
Зік ставсө төдө, мыј он бост.

А Семен мојдө сіктса олөм,
Мыј керө белөј чукөр сеи...

Таҕ домна төдмаліс мыҕ колө,
Мыҕ вермас кокһөдыштны вен.

Сек килчө голган сорни торкө,
I пырө кыз Мiронлөн пи,
Код ордын мырсыліс Көч коркө,
Кор вөлі вына сылөн кі.

2

Јен бөрын мөдөн Мiрон вөлі,
А керка—вiчко бөрын мөд.
Жын Сотчөм сы гөгөр нем көліс,
Сөд ужөн перјіс кынөмпөт.

Быд бурсө өктіс көт јөз кiөн,
Ем мыјыс дум вылад оз ус,—
Кыз Мiрон ошјыгіс ас пiөн:
Бат сертi муҕержык да суг.

Кыз бокі гiктыс воөм понлөн,
Ез вөвлы некор сылөн јорт,
Лөг петіс сы вылө ныв-зонлөн—
Ез еща гаж том јөзлыс торк.

Но сег-ө мыјыс, пемыд војын
Кыз пiлыс вежінтісны вом,
Нем кежлө колісны кос сојөн,
I сесаң Прокө—понјыс пон.

Уж індіс сылы белөј чукөр:
— Кыј, кодi большевикјас дор...
Со мыјла сiјөс, кад көт сор,
Көч ордө вајіс зузган југөр.

3

Кор пыріс Прокө, пөла вомнас,
Кор кельдіс Семен, лаңтіс чөв,—
Сек ставсө гөгөрвоіс домна,
Но сөрас јортыс—„колт“ ез вөв.

Туж вылын вермас лоны шобсөм,
Оружје новлыны оз поз.
Ферт ескө, өні домна шогсө,
Мыҕ сөрас ассыс „колт“ ез бост.

— „Кыс теныд, Семө, тащөм акаң?
Ме чајтлі, мiса, таң көч поз,
А вөлөм,—со-өд, јерөмакаң!
Со кущөм кісмө тани оз“...

Таз Прокö гудралö лок кылөн,
А эепсыс перјö вöснi гез.
Ез еща мортöс пöдты сылөн,
Кыз Мiрон ставлөн вiрöс вез.

Ферт, домна гөгөрвоö бура,
Мы регыд лантас сөлөм том,
Мы kodi белöжаслы сурö
Пыр аззö сiјö öтi пом.

Но век-на тöждысö ког вöсна,
Враг жылыс јуөр сетны көсјö.
Medбөрја мөвпјас, бөрја шог,—
Кыз вöчны помöз бостөм мог.

— „Ме азза,—шубö домна,—горми,
Те ордын, бур сөлөма морт.
Оз вун мед, Семен, мiјан сорнi,
Те мейс бура тöдан сорд“.

Сек нывлы кызлөн кулак инмö
да вiрöз зургö öзöс вуг.
Лөг ломзö секи Семен сiнмö,
I јурас мөвпјас сылөн зуг.

Кыз Прокö домна бөргә муно,
Лөг сотö Семенöс кыз би,
А јурсö чарлаөн мөвп вундö:
Со чер, бост, сöt лок понјöс, вi!..

Ез вермы полөм венны Семен:
Öd сiјö сöмын—гöль морт, Кöч,
Öd полөм чöжсiс уна немөн,—
Кöч нiмсö новлiс бат i пöч.

4

— Мыј керсö гөгөр, вöt-ö вемöс,
Кыс, мыла ташöм гудыр кад?—
Оз тырмы вежөрнас Кöч Семö,
Скөн зугсiс сылөн олөм лад.

Кыз повзöм пöтка, лебзiс ојбыр,
А јурас мөвпјас—тувсов ном.
—Кыс, кущöм жöзöм ташöм војбыд?
Со, бара зуртö кiльчö пом.

I бара пырö Мiрон Прокö,
Гырд сiнмөн былгö кодзöм јур...
Мыј вајö сөрсыс, кущöм локöс?
Оз ветлы öтув ськөд бур.

— „Көн домна?—артмис Кбчлн скбрыс.

— „Ныв? Офицерлы вбчб гаж!
Зев шапбн колі кбт ме сбрыс,
Но штабын бырб збојлун важ.

— Со, Семб, козін теныд вајі,—
Гбрд вина ыстис јежыд штаб!
Мі бтув текбд ректам тајбс.
Мыј лантин? Јуам! Кущбм шапб.

— „Гбрд вина јвны мі вок гблбс!“—
Лбг Семен тыббдны ез пов,
Кор сјб гбгбрвоис вблыс,
Мыј Прокб нббб сылыс лов.

— „Те, Семб, јбј, те—кбч, те—полне.
Те сбмын кбсјы,—мед бур олыс
Став сиктас лоан, Семб, те...
Ем горні, штабса могбн меб.

Кыз ордын олбм—Семен возын,
Сы возын—важлбн сбд најт гер.
— „Кад!—мбвпалб,—кад бостны воцбс!“—
Сін улб бара шеді чер...

— „Ој,—повзис гбтыр,—мыј-нб керін!
Те мортбс виін, Семен, грек!“
Но вербс бергбдчис кор чербн,
Ббр лантис чужмбмысла сек.

Ез ассыс Семенсб тбд Марпа,—
Сбн кбртбн ломцб сылбн бан,
Тац некор сінјасбн ез чардав,
Ез којлы бі, кыз бні тан.

— „Ег мортбс, гундырбс ме виі,
Код нем чбж пычкіс јбзлыс впр!
Ез еша лов-нын пбдты сјб,
Ез еша јбзлыс сблбм јр.

Јен ем-кб,—сыыс грекыс меным,
Мыј сеті пон чукбрлы ныв,
Ег вермы полбм ассым венны,
Фыр јіцбм вежбрбј ез сыв.

Јен ем-кб,—меным сыыс грекыс,
Мыј сорбн пані Кызкбд кос.
Но сјб грек ме вешта регыд,—
Ме чер ег пунктбм вылб бост!

5.

Кор тбвнас Ежва јі куд улын,
Кын ешкын вевта кујлб рам,—

Он вермы ескыны, мыј тулыс
Ҷик төдтөз вежас сылыс сам.

Сек вывгыс јисө паҶјас, туас
І востас виҶјас вомөн туј,
Мыј сурө паныд лөптыс,—нуас,
Оз кытчөз саріз ваө суј.

Кор вөв моз мыргіс кынөм пөтыс
Көч Семен, Мірон ордын, Ҷерт,
Ез некод чајт, мыј коркө мөдыс
Көч лептас Кызлы паныд чер.

Ҷыр, куза чөжис лөгсө Семен.
Лөг чөжис бағ і пөчјас немөн,
Но воис кад,—он сіјөс дор!
Кыз тувсов ытва, оз төд дор.

Пон шојөн кујлө Прокө шорын,
Љок турөб—јармөм жежыд ош.
Мед Семен петіс туйө сорөн,—
Оз, сурөм ордым оз-нын вош.

6

Март төлыс самнас кызі кага:
Љок төлөн ымзө-бөрдө, скөр,
Лым чашјө, пуркјө, нуө јагө,—
Он төдлы—бурасөма бөр.

Со, војбыд собалис сикт гөгөр,
А талун нумјалө-нын март.
Со, шонді ырјалө, кыз өгыр,
Руд кымөр сіјөс оз-нын гарт.

Лөз рөма јенеж сінтө јорө.
Лым зарні бікінјасөн тыр.
Со, пышкај чіпсө, јортсө корө,
Кыз төвнас, шонтысны оз пыр.

Том војтыр—челаҶ сиктын жөзө.
Ҷерт, мустөм талун паччөр бус.
Оз јорт-нын гортө најөс көзид,
Оз регыд зольөм налөн кус.

Но көн-нө, тащөм гажа лунө,
Мыј керө мијан јорт—том ныв?
Јөз локтө краснөјјаслөн уна,
А сылөм сомналөн оз кыв.

Оз тыдав сiјѳ ѳертјас радын,
Оз накѳд мезмѳм сiктѳд мун.
Кѳн сiјѳ долыд, шуда кадын,
Кор ыжыд венѳн пансiс лун?

Ѕор козпу улын, Ежва дорын,
Вiр гѳптын кујлѳ сылѳн шој.
Збој сѳлѳм кусi, олѳм ори,
Кор вѳлi помасѳ-нын вој.

Лым волпас вылын сомна уѳѳ,
А вывти тургѳ зола јол,—
Ѕор козпу кiстѳ лапјас куза,
Кыз нывлѳн мамыс, сiнва мол.

А гашкѳ тајѳ долыд сiнва,
Мыј шондi-тувсов, јенеж-лѳз,
Мыј емѳс кустѳм, кувтѳм нiмјас,
Оз вунѳд најѳс мезмѳм јѳз.

ЧУЖАН СІКТ

Сіја Велкѡј Октабрѡј
соціалістическѡј револуціјамѡи
20-ѡд годовлшцінамѡи

I

Рѡмпѡштан ју куза
„Шевченко“ пароход катіс.
Крут бужѡд берегѡ
Кучкысіс езыса гы.
Мѡдлапѡв слудаѡ,
Рѡмпѡштан ју дорсан матын,
Зѡмсіѡ Лукасіс
Пароход горѡдѡм шы.

Пароход матыстчіс
Ежва ју крут берег дорѡ,—
Сетчѡ, кѡн вѡліны
Њумјалан чужѡма јѡз.
Јѡзјаслѡн сінјасыс
Менѡ кѡт берегас корѡ,
Но менам морѡсын
Кыпѡдчіс бушутчан дрѡж.

Чужан сікт! Чужан сікт!
Сѡлѡмѡј те дорѡ воіс,
Но ассыд быдтастѡ
Кытчѡкѡ прімітан он?

Кодыр ме восковті
Чужан сікт берегыс вылѡ,
Морѡсын нѡшта-на
Ыпнїтіс полыштан бі...

Сіктланыс јураліс—кыліс
Кыпыда-кыпыда сылѡм...

I чужан сікт меланѡ
Чургѡдіс со лыда кі.

.

Чужан сикт куз тујо
Курыда мѳдѳдліс менѳ,
І татѳ ме кок помѳн
Ег тувчыв кыз ѳтї во.
Талун-жѳ чужан сикт
Пѳса зев прїмітїс менѳ...
І кыз ѳтї во бѳрын
Ме возын чужан сикт со!

— Иван Грїгорјевїч,
Узнытѳ мїжанѳ кајам!
— Мїжанѳ! Мїжанѳ!—
Шуїс таз уна дас вом...
І кык сїнмѳј јѳз пыщкѳ
Горша зев сашкысїс менам,
Кыщѳн кѳн сулалїс:
Пѳрыс і мїча, і том.

— Иванов ѳтї,
І быдѳнлы сїјѳ оз тырмї,—
Вѳлїстї менам сек
Петыштїс шутїтан кыв...
І радѳјла кїјасѳј,
Морѳсын сѳлѳмѳј сырмѳ...
— Мунам-нѳ мїжанѳ,—
Шуїс сек Пїлалѳн ныв.

Јѳз чукѳр пыщкын
Керкајас дорланѳ кајїг,
Пїлалѳн нывкаыс
ѳтї кыв весїг ез шу.
І кодыр-нїн торјалїм
Јѳз пыщкыс кыкѳн,
Нывкалы шуї ме:
— Горнїсѳ возланѳ ну.

А нывкалы, буракѳ,
Горнїлѳн панан бур сурѳс
Томїнїк вежѳрас
Пырыстѳм-пырсѳ ез сур.

І недыр мыст ме вылѳ
Лептїс лѳз чѳтлачкоѳ сїнјас.
І сїнјасас тыдалїс
Нывкалѳн томлун да шуд.

Горѳн-нїн волпасѳ
Узыштны-шојчыштны водї,
Сѳмын-тај кытѳѳкѳ
Пышјѳма музѳм да ун.

Талунја серпасыс
Вежѳрѳ коззан ру кајїс,

І куз војбыд бергаліс
Сін возын талунја лун.

II

Шондіыс муртса-на
Вөр јывті мыччыштіс нырсө.
Чужан сикт узо-на—
Јөзјаслөн сорні оз кыв...
—Іван Грігорјевіч,
Палодчыв,— кыщовтам мујас,—
Кыла ме Пілалыс,
Бур бағ моз, чуксалан кыв.

Пілакөд мујаслаң
Њөжјөнік мөдөдчім кыкөн,
Но сорнісө панны ме
Кодарла помсаң—ег піст...
І керкајас дорлаңті,
Улічөд ъөжјөнік кајіг,
Чусмыштөм серпасјас
Вылмөдіс Пілалөн віст.

—Татөн, со, вөлі сек
Кіпыдөс пастаөс мујас,
А мөда-мөд мујассө
Јансөдіс турунзөм бор.
І быд тулыс јөр шөрын
Клача коф вөв бөрга ветлім,
І быд тулыс пель пыщкын—
Пу гөрлөн зуртөмыс—нор.

Војасөн тақікөн
Вежөрын надеја пөжлім:
„Ар помыс во вужмөн
Њаңсө-нө оз-өмөј сет“.
А ар помыс өті тор
Міјанлы—гөл јөзлы, долліс:
„Њаң корсны семјалы
Локтан во тулыссаң пет“.

І тулысын јөз ордө
Гожыны наң корны мунлім;
Закладө пуктивлім
Гөтырлыс вурун дукөс...
Гожса выј віјалан лунјасө
Озырлы турунсө пуктім,
А куз төвбыд іңасөн
Вердывлім медбөрја мөс...

Тақ скөр пырыс важ јылыс
Пілалөн повестыс кыссіс...

А лебачјас саѓмісны—
Панісны куѓ сыланкыв...

Ежва ју сѓѓ ваѓн
Береганъ Пілакѓд мысггг,
Піла кор лантыштіс,
Ас јылыс бості ме кыв:

—даскујім арѓсѓн
Казакѓ ужавны муні.
Шондікѓд чеччывлі,
Шондікѓд шѓщсѓ ег вод.
Мырксана ужјасѓ
Гожѓмбыд кежлѓ ме сунлі,—
Унаыс волпаснас
Вѓвли мем—ѓемла-му под.

... Вот ѓтчыв, ѓѓи ар,
Уж вылыс горѓн-ннн воі,
Кынѓмѓј сумалѓ,
Кі-кѓкјас кынмѓма—јі.
А купечлѓн семјаыс
Чѓскыда уѓѓ-ннн вѓлі...
І менам сек јуастѓг
Сојанѓ інмѓдчис кі.

Аскинас вѓтѓн моз
Купечлыс броткѓдчѓм кыла:
„Сіјѓ-нѓ сещѓмі—
Нужјѓдлѓ горшасан кі!
Час сіјѓ чеччылас,
Кущѓмжык сыланкыв сылас...“
І менам сек чуксавтѓг
Полѓмѓн воссыштіс сн.

— „Но, Іван, кѓмас-жѓ,
Пастав-жѓ ассыд бур паскѓм“,—
Купечлѓн сорныс
Ез кыссы мекѓд зев дыр.—
— „Ывлаыс паскыд тај—
Сетчѓ те, мајбырѓј, тѓран.
Но ѓанъ кусѓк корыштны
Міјанѓ некор ен пыр“.

Купечлѓн керкаыс
ѓѓѓссѓ ывлаѓ востіс;
Туж вылѓ кѓѓајка
Весігтѓ менѓ ез верд...
Аскіа лун јылыс
Вежѓрын лок мѓвпјас пессіс,
А тѓрытлѓн серпасыс
Снвоѓыс дыр-на ез берд.

Арса вој коллавны муна,
„Кытчө-нө, кытчөжык
Лок корыс Ваңотө
Узнысө примитас код?
Али-нө сунышта
Ежва ју көщасө—јірас,—
Видлыны ковмас мем
Кущөмжык јірыслөн под?..“

Шуштөм лок мөвпјасөн
Куз лунтыр венласі өтнам,
А отсөгсө корыглы
Некод зик секи ез сет...
Рынышын узігөн
Вежөрлы шуис таз вөтөј:
„Ассыд шуд көрсны те
Аски-жө куз тујө пет...“

І петі... І куз тујө
Бок вылө өшөді мешөк,
Корігтыр муни ме,—
Вөвли сек щыг-нысө-пөт...
І куз кад чөж корысі,
Корысі, корысі сіјөс,—
Рынышын узігөн
Мыј меным висталис вөт.

І тазі-жө ужавны
Сіктјасыс-сіктјасө ветлі
Надеја пөжөмөн:
„Шудыс-нө оз өмөј сур?“
дыр-ө да кытчөјас
Куз тујсө ветлігөн волі,—
Сымында серпасыс!
Менам і оз помнит јур.

Со кущөм олөмыс
Гөл јөзлөн вөвлывліс важөм,
Кывјасөн виставны
Кодөс те некыз он куж.

.....

III

А талунја олөмыс
Міјан, со, тырөма гажөн,
Јөзјас пөс сөлөмын
Вужјасіс шудыслөн вуж.

І Піла дад чужөмыс
Чукырыс кытчө-кө бырі,
Казавтөг пыдысан
Кыпөдчис долыдлөн нум...

Шонділөн југорыс
Колхозник керкаџ пыріс.
І чужан сикт палалі,—
Кыліс том музыка шум.

— Со, віждлы есчџ те,—
Піла дад чургодіс кісџ,
— двореч коџ картајас—
Мџсјаслџн красујтчанін...
І мџсјас да кукањјас
Петісны... петісны сетыс.
І гыч коџ-жџ мичаџс—
Тошисџн он нещышт гџн.

І Пілакџд дырмыст-нын
Сиктлань бџр катовтім кыкџн,
А сорнылыс ег кужџ корсысны,
Кџн сылџн пом.
І кымын мџ сорнітім
Талунја олџмыс јылыс,
Ме воґын Піла дад
Кажітчіс томгыс-на том.

— Аґґан, со вешјісны
Борјыс да пощџсыс јаґас;
Аґґан, со кущџма
Гысџ колхознџј јџр.
џні, со, бор берџџ
Оз крукас пџлџлџн аґас,
џні, со, јџр шџрын
Оз-нын ґурт пџлџлџн гџр.

Меліа јіґрџдліс
Шепјассџ колхозник Піла,
Кыґі тај каґаџс
Малавлџ дџџџра мам.
А шепјаса мореті
Кутісны ветлыны гыјас,
Асја-вест шонді воґ
Мореыс ез-нын вџв рам.

І гыасыс мореыс
Москвасањ серпасјас вајіс,
І мџвп вылџ уґі мем
Завод і јортјас, і уж...
І мџвпјасџј вужісны
Лунвывса горізонт сајџ,
А сінјасџј аґґісны
Њум чужтан колхознџј уж.

— І бџр сетчџ мунан?
— да, бџр сетчџ—Москваџ муна.
— Те шојчыны волін?

— Шуд усі волыны мем.
— Өті тор, кора-кө,
Ескө те сетчаңас нуан?
— Кызіжык адресыс?
— Адресыс? Москва кар, Кремль.
І кор сетчө пыран,
Те вістав тақ: Сталин јорт, вајі
Ыжыдыс-ыжыдөс чолөм кыв тед.

Вістав, мыј зев ылі,
Зев ылі Војвывса крајын,
Гөгөр көн сулалө
Помастөм зарңиа вөр;
Вістав, мыј зев ылі,
Зев ылі Војвывса крајын,
Важөн көн олөмыс
Шогысла пыщкас ез төр,—
Шу, өні сен қорқалө
долыдөн, гажөн тыр олөм,
Өні сен абу-ның
Некущөм корыс ні, гөл;
Өні сен аскіа лун јылыс
Полөмтөг олө
Кага і, том морт і,
Верстө і, пөчө і, пөл.

ДОБРОВОЛЕЦЈАС

(Віет)

I

Штаб. Бумагајасөн тырём пызан дорын, восса ӕшіӕлаӕ мышкӕн, гӕд зугсӕм јурсіа јурсӕ кі вылас ӕшӕдӕмӕн, пукаліс отрадса коман-
дир Вежов јорт да мӕвпаліс ыжыд уж вӕчны колӕм јылыс. Сӕмын мӕвпјасыс сылӕн мыкӕ некыз ез јітчыны, ез сувтны ӕтілаӕ. Ӗтарсаӕ сылы ез код ескыссы, мыј тырмас челаӕ талантыс Сандырлӕн, мӕд пӕртны олӕмӕ сіјӕ колана ыжыд могсӕ, но мӕдарсаӕ, сылыс полӕмсӕ веніс Сандырлӕн збојлуныс, ӕе арлыд серті созна-
телностыс да шӕктіс, кӕт мыј, ӕдјӕжык рӕшітчыны, мӕд ескӕ ез ло колӕма ташӕм пік кадын сіјӕ заводітчылӕмсӕ, код сајын верміс сулавны ставыс.

Мӕвпаліс сіјӕ дыр, арталіс гӕгӕрбок, сӕмын, кор ывласаӕ кутіс кывны кок шы, унмыс моз палаліс. Бергӕдчіс ӕшіӕлаӕ, кысаӕ чужӕмас пуркӕнітіс тӕв да тувсов веж кӕрыс ымыртіс нырвомас. Ӗшіӕ пӕдушка вылӕ леччыслӕмӕн віӕдліс гӕгӕр, сіннас коргіс локтысӕс, но сіјӕ удітіс-ӕн сајавны, пырны посвоӕд. Ӗеылын, керјас вылын, пукалісны красноармејецјас. Ӗті на пын, кіјаснас шенасӕмӕн, мыкӕ вісталіс зев сӕлӕмгыс, сӕмын сыӕн лӕзӕм шыјасыс ез воны татчӕз, гудрасісны ывлавывса тувсовја зыкјаслӕн гӕгӕрвотӕм гыкӕд. Керка пӕлӕс сајсаӕ чепӕсјісны кык сырчік: ӕтіыс пышјӕ, мӕдыс — суӕ-ӕгӕ оз — вӕтчӕ. Крут кышјас вӕчалӕмӕн најӕ чішјӕдлісны му бердӕд, а сӕсса кыпӕдчісны вылӕ да жӕлӕб вӕстын кымын воча морӕс мӕдісны јӕктыны сынӕдас. Тајӕ серпасыс суц кӕжлӕ бӕстліс Вежовлыс ыӕманіјесӕ, кытчӕз ез кыв ӕзӕслӕн зуртыштӕм. Керкаӕ пырісны Сандыр да Степан.

Сандыр вӕскыда локтіс пызан дорӕз, салдат моз сувтіс вӕскӕдчӕмӕн, віӕдліс Вежовлы сінмас да батлыс моз јуаліс:

— Тӕварыш командир, те корін?

Вежов бӕр пукгіс аслас мӕстаӕ, вӕштіс сінкым вывгыс тӕлӕн лӕзӕм јурсісӕ да сіз здук мында ӕумјаліс, ӕнӕм шутӕг, віӕдліс Сандырлы сінмас. Сӕсса, Сандыр аззыліс, кыз сіјӕ лӕзіс сінјассӕ пызанывывса бумагајас вылӕ да сӕс, пӕлӕс помӕдыс кутӕмӕн, кыскіс візјӕдлӕм, кытсурӕ слабіӕка красітышталӕм ліст — Удоро-Вашкінскӕј лӕснечестволыс план.

— Вот мыј, Сандыр... Корі ме тенӕ со мыјла... — плаӕ вывті чунсӕ вӕдітіг заводітіс Вежов. Чужӕм вывгыс ӕумыс воші да лоі серјознӕј. Сіјӕ вісталіс віччысӕмӕн, пызан дорын сулалысјаслы муртса кывмӕн, но гӕлӕсыс вӕлі чорыд, спокојнӕј. — Мі кывлім, мыј белӕј-

јаслы воѡ ыжыд отсѡг. Најѡ-пѡ матынѡс-нын. Кујим лун мыстї воасим. Кујим лун ем нѡшта мїјан распор'ажењїеын. Тајѡ каднас, кѡѣ мед мыј оз ло, колѡ пузувтны Коровїн палачлыс сворасѡ, код бѡрын позас пуктыны ас воѡѡ надеја, медым жугѡдны і налы воыс отсѡгсѡ. Коровїн ассыс гортсѡ, сешѡм овмѡстѡ ѡерт оз еновт, сїѣ оз сет. Поздысѡма бура. Јѡзыс кык мында, ѡружїе — англїјскѡј. Но, ме вїстали-нын, мїјан ем нѡшта кујим лун. Лоас бостчывны, кыѣкѡ мѡдног да регыдја кадѡн, кѡѣ ставнымлы кувны, а жугѡдны најѡс. Леѣам-кѡ најѡлы ѡтлаасны — мїјанлы пом.

— Кыѣ-нѡ, ескѡ, сесса?— ез вермы терпїтны, торкїс Сандыр.

— Сїјѡ і ем, тѡлкыс еща, но мї надејтчам те вылѡ. Бытѡѡ-пѡ те ѣїк гѡгѡр: туша моданад і чужѡм рожанад мунап пучкомса купеч Коровїн пї вылѡ. Сїјѡ Коровїныс тајѡ М... сїктса купечыслѡн вок лоѡ, пырлѡма сетѡѡ купеч ныв вылѡ, вотчїна вылѡ. Степан вїт во на ордын олѡма казакын, колан арѡѣ. Зев бура тѡѡѡ став олан самсѡ. Те пастасан сїјѡ пї пыѡѡыс да тавој-жѡ мунап М... сїктас, мед југдїг кежлѡ воїн местаѡ.— Вежов корсїс план вылыс Пучком, сесса Т... сїкт да чуњнас нуѡдїс мїр туј куѣа М... сїктѡѣ.— Јавїтчан купечыслы, пѡрыс Коровїныслы да пѡрјалан сїјѡс, сїѣ-пѡ і сїѣ, мыј бытѡѡкѡ батѡ і мамтѡ вїсны краснѡјјас. Вїсталан, бытѡѡ аскїа лунѡ мїјанлы воѡ јона вооружїтѡм, уна лыда јѡзѡн, ыжыд отсѡг, кодлы оз вермы мешајтны некущѡм вын. Сїјѡ ѡерт ескас кыѣ тѡдса мортлыс да повѡѡдлас ассыс пїсѡ. А пїыс сылѡн медыжыд началыкыс сенї белѡјјасыслѡн, поручїк. Кывзас батыслыс да став выннас вермас бѡрынтчыны. А мїјанлы сїјѡ і колѡ. Сѡмын бостны М... сїктсѡ, і пыѣ пѡјїм позас вѡчны. Сен оз-нын ло сутуга пощѡсыд нї окопыд, сѡмын кощкѡд дїыввса кѡчјасѡс моз... Гѡгѡрвоїн?

— Гѡгѡрвоїн-тѡ ескѡ гѡгѡрвої, — мѡвпалїг моз мѡдїс тѡлкујтны Сандыр, — сїѣтѡ позѡ, најѡс вермам ылѡдны. Но-ѡд ме купеч пї јывыс нїнѡм ог тѡд. Менѡ воѣжык вермасны каѣавны.

— Сѡкыд, — сек-нын сувтїс пызан пелѡсѡ да заводїтїс Степан, — каѣавны сѡкыд. Ѳтї-кѡ, кык во-нын, тајѡ војнаѡн-лї мыј-лї, ез воысены. Мѡд-кѡ, те некыт он торјав сїјѡ купеч пїыс. А ме вїстала кыт кыѣ-мыј колѡ, і ѣїк лоан сы код. Сѡмын оз ков нїнѡмыс повны, колѡ астѡ кутны збоја, кужѡмѡн. Сулавны крепыда, сорнїјасын лїбѡ мѡдлаын не ылавны.

— А те ескѡ кѡсјысан?— Степан помалѡм бѡрын Сандырлыс јуалїс Вежов.

— Да ме гѡтов кѡѣ ѡнї-жѡ. — вочавїѣс Сандыр да здук дыра чѡв-ошыштѡм бѡрын Степанлы сѡртїс:— сѡмын полѡм јывсыд вес, Степан, мѡвпалан. Ме ег сы вылѡ вѡзјыс отр'адѡ і батлѡн вїрыс менам оз вун...

Тајѡ кывјасыс Сандырлѡн ускѡдїсны Вежовлы дум вылас, кыѣ коркѡ, во жып сајын, Ыбын, мышсаныс тракнїтїсны сїјѡс соскѡдыс кык тѡдтѡм, томынїк ѡетїнкајас, — најѡ вѡліны тајѡ Сандырыс да Ѳлѡш, сылѡн јорт.

— Тѡварыш комањдїр, бост щѡщ мїјанѡс... Менам батѡј когагліс тїјан отр'адын — шыасїс Сандыр да індїс Ѳлѡш вылѡ, — а талыс мамсѡ вїсны белѡјјас, вѡвсѡ нуїсны, мѡссѡ начкїсны; батыс большевїк да партїзанјаскѡд мунїс — вот сы вѡсна.

— А мыј-нѡ ескѡ тї вѡчны кутад, бур пїјан?

— Лѡг зев јона петѡ понјас вылѡ. Бост мїјанѡс отр'адад. Мї щѡщ кутам тышкасны белѡј бандаыскѡд.

— А ти вермад? Он полд вѣдмасы?

— Вѣдмид мыј сѣд... Сѣвет влагтыс дона. Мѣжанлы вајдѣ сѣмни вѣнговкатѣ, петкѣдлам налы, кѣні рајасыс тѣвѣоны.

Вежовлыс бѣдѣн серамсѣ петкѣдѣсны Сандырлѣн кѣвјасыс. Кажѣтѣис сѣлѣн ыжыд морт моз збоја горнѣтѣмыс да ескѣс најѣ кѣвмысан сѣнјаслы.

— Боста! Сѣмын мед вѣлі кѣвзѣма, кытѣд ме шѣкта.

Сы бѣрын регыд Сандыр колѣ ѣтнас. Ѡлѣш ѣтѣ разведка дѣрјѣ сурѣ пленѣ да кувтѣзыс парсалѣмаѣс понјасыд.

— Он, он... Мѣ нѣнѣм сыс ог шуѣ,— лѣнѣдѣс Вежов Сандырѣс,— мѣ наѣјтѣчам, мыј те вѣчан. Мѣ текѣд абу первој лун... Не ѣтѣ тащѣм колана ѣелѣ вылѣ лоѣ ветлыны, но те, ѣчѣт улыс, пыр-на вѣчлѣн помѣз, ѣ сѣз, кыз шѣктѣма. дај тајѣ ѣелѣыс кѣтѣ сѣкыд да јона ыжыд, сѣмын лѣсѣдѣма тѣд, а мѣд вѣчны некод оз вермѣ, нѣ оз сур.

— А паскѣмыс? Ковмас-жѣ-ѣд кѣнкѣ?— аслас паскѣм вылѣ сѣнсѣ чѣвтлѣг јуалѣс Сандыр.

— Ковмас, ковмас, пыр лоас. Сыс тѣд нѣнѣм шоггыны. Ѡнѣ тѣ мунѣј Степанкѣд, корсѣј сѣщѣм места, кѣні некод оз мешајтѣчы дај вѣччысѣј, мед ескѣ некод-жѣ оз тѣдлы. Степан тенѣ велѣдас, кыз мыј колѣ. Војѣзыс ковмас ештѣдны, мед војшѣр бѣрын петны туѣ.

Сандыр пѣлка бергѣдѣис кокбѣр вылас да Степан бѣрыс петѣс ывлаѣ.

2

Мѣд асывнас муртса-на чукѣстѣисны унзѣл лебачјас да вежтасын дон ѣгыркоѣ мыччысѣс шондѣ, Сандыр мѣдѣс матысмыны мѣдѣдѣдѣм-ѣнѣ. Кор сѣјѣ петѣс чукла, куз тракт вылѣ, азѣс гѣра јылын сарвѣзыс керкајас. Матынжык, увтас ерд вылын тыдалѣсны ѣтка лугвыв баѣјас. А нѣшта матын, шаг со ылнаын, жужыд кыркѣща нѣзѣдѣд вѣзувтѣс ју, код вомѣн трактсѣ јѣтѣс важѣнык пос. Сѣјѣ прудсан пыкѣм ју коѣ полтѣдѣма, муртса дунгыштѣс-вѣзувтѣс, петѣс бербаѣн тырѣм баѣјас сајыс да сајалѣ бѣр сѣщѣм-жѣ баѣ куста нѣрыс сајѣ.

Сандырлы дум вылас угѣ Степанлѣн вѣсталѣмыс белѣјјаслѣн за-става тани сулалѣм јылыс. Бѣдѣн полѣгтыр вујѣс поскѣд, кѣтѣ ескѣ на кѣѣ сурлытѣг вѣлі оз позѣ. Сѣмын ез-жѣ ло сы чајтѣм сертѣ. Тан ез вѣв ловја лов лебачыс кынзѣ. Буракѣ збылвылассѣ ез сулав не-кушѣм застава. Тајѣ первојсаыс не Степан вѣсталѣм ног лоѣмыс повѣдѣдыштѣс Сандырѣс; но недырмыст бѣр вуни да важ моз восла-лѣс возѣ.

Сѣз неуна муныштѣм бѣрын ылын тыдовтѣисны локтыс јѣз. Ма-тынжык мѣдѣс тѣдчыны на вылыс шынељјас да пѣлпомас волысалѣм вѣнговкајас. Локтѣисны вѣт салдат. Ѡтвѣстасѣгѣн најѣ сувтѣдѣисны Сан-дырѣс да ѣтѣ на пѣыс, салдат-жѣ, но, буракѣ, старшѣј пыѣѣныс, кутѣс тыртны стрѣг јуасѣмјасѣн.

— Кыс те!

— Пучкомыс.

— А мыј тани шѣјтан?

— Ме сѣмын-на гортсан. Татчѣз воа...

— Татчѣз? Мыј теныд тас колѣ?

- Мог ем, дад ордоз локта...
- Код тенад дады?
- Коровин... Купечыс—тај ем... Сіјо менам батлөн вок.
- Јуагыс салдат здук кежлө лаңтліс, јурсаңыс кок улөзыс нөшта
мерајтіс сіннас Сандырөс да вомсө пөлөстлөмөн герөктіс:
- Мог шуан сыоз ем?.. Абу шпіон?
- Сесса чукөстіс нимнас кык салдатөс да коса щөктіс:
- Нуөј тајөс господин офицер дорө.

3

Сандыр бөрын регыд Т... сиктыс петісны Степан да Павел. Налөн могыс, кызі і Сандырлөн, вөлі сещөм-жө колана да гуса, кодөс ез төдны не сөмын сиктса јөз, но і красноармејецјас, командірјас кынзі. Весіг ачыс Павел ез төдлы медбөрја здукөз, сөмын петігас-нын віс-талісны, мыј колө петны тујө, пөртны олөмө ташөм пріказ: „Вөт-чыны, Сандыр бөрса разведкаөн і условітчөм местаын боставны сы-лыс јуөртөмјас, сіјө успехјас да М... сиктса положеніје јылыс, а сесса нөті нујөдчытөг, регыджык јуөртны штабө“.

Најөс штаб ыстіс, кыз медса набежнөј јөзөс, добровољечјасөс да косын возмөстчысјасөс, кодјас дагөс вөліны быдздук пуктыны ловсө сөвет власт вөсна. Најө вөліны кыкнаныс-на томөс, но ортсыгаңыс јона зев торјалісны мөда-мөдсыныс. Степан—ар кыкыка, косынік. Сылы, быдміг чөж ічөтсаң сурлөм сөкыд батрацкөј уж вөснаыс, абу шедлөма тыр вір-јајыс. А Павел јон течаса, зуткыль код, стаға тушаа морт. Сылөн картуз увсыс өшјөма јежгов кудрі да гөгрөс соркні код чужөмсаңыс вірөдісны кык лөзов сін, кодјас петкөдлісны сылыс даскөкјамыс арөса том зон мічлунсө.

Најө мунісны лөна, весіг сорөтісны еша, сөмын кор сурө веж-гыштлісны кыв мөдөн:

— Мыј-нө мі, век-өмөј тазі туј шөрөдыс мунам?

— Часлы... Мі, буракө, сөмын-на віт верст мунім? Таті-өд ну-рыс-на сурө да оз поз мунныыс. Регыд көнкө тані помасас да трөпа кежө, мі сеті-нын мунам, кыщалам јусө вужны.—Сувтыштлөмөн вочавізіс Степан.

А сесса бара лаңтісны да мунісны волаң, мулаң зумбыртчөмөн, асланыс восковјас бөрса сінјіг тыр. Сөмын өткымыныс кыпөдыв-лісны јурнысө да вірөдывлісны туј боклаң, кежан туј нојјаліг моз, но најө сетчөзыс езжык удітны воны, воңынжык гым моз друг чашнітіс залп да сен-жө, лајков ноғ сајсаң ру моз пуркнітіс, паска-ліс порок щын.

Павел чепөсјіс, шыбытчіс бокө. Водіс вужабөр гуө, коді сы шуд куға бурещ вескалі матын, да сесаң мөдіс леңны патрон бөр-са патрон. А Степан колі местаас. Сені, туј шөрө чужөмнас сущ-кысөмөн, сіјө пессіс рушку вылас да чуннас кураліс најтсө.

Засада лыјліс кыкнан туј боксаң, но Павел ез вермы төдны на-лыс лыдсө. Сөмын, кор сіјө первој обојмаса медбөрја патронөн лөньөдіс өтар боксаң лысөмсө, кағаліс, мыј мөдарас сылы паныд өні лыјлө өті вінтовка-жө. Тајө збојмөдыштіс сіјөс да лоі вермөм вылө надеја.

Павел сујіс којмөд обојма, но леңны ез удіт нөті пула, сы јур вестын кыліс равөстөм:

— Шыбыт дружбтб!

І сен-жб сылы клонгис јурас, бытбб ыжыд гира уги выван. Павелдбн сінјасыс вежбн-кощбн мунисны да винтовкаыс уги кисыс. Бергбд-чис, виббдліс сылаң, а сени сулалб белбј салдат; чургббббмбн кутб винтовкасб, кодлбн шытыкыс быд здук даг пысавны сылы пакас.

— Сувт!—вожб командубјтис сибб.

Сыла боксаң, кысаң горббдтбббббббббббб пулајас, котбртис мбб салдат. Најб јорччиг да кытчб вескалб кучкаліг шобисны Павелбс. Щбщ бергббдлісны, шобисны і Степанбс, кодлбн вблі оз-нын вбр киб ниб кок, уфитбма кбзавны, а морбсас најткбд бтсор јоббма сбд-гбрд вбр. Сесса чужјалиг тыр тупылтисны тубј бокб, а Павелбс нуббдисны ној сајб. Сени бтбкыс кежис тубј бокб да лептис шынељ воротникбдыс лотјалан јур салдатлыс, кодлбн плешас резыштчбма јурвем сора вбр. Тајб вблі којмбд салдатыс, кодјас мунисны вожб Сандыркбд паны-даслбм ббрын.

— Мыј такбд вбчны?—јуалис воротникбд лептыштлыс.

— Колны дерт. Мыј сесса... ог-жб-ббд ас вылын кыскбј.—Воча-мбдыс.

Кулбм морт дінсаыс ниббм воча ез шу, лејис ббр шојсб да укббдчис Павел вылб. Став скбрлуңсб лежбмбн мыјвыңгыс прикладнас дернитис сылы мышкуас, а Павел кыв ез шу, сбмын мурч курччис пибсб да щбктытббг ыжыд лбглуңбн вослалис на војвылын вожб.

4

Сибб керкаыс, код бшиң улб вајббдисны Сандырбс, вблі сулалб сикт шбрлаңын, тубсаң да мукбд керкајасыс неуна боқын, јбр пыщкын. Вылкоф-на, лавкајаса, тыдалб купечлбн-жб, но сбмын абу, Степан вбсталбм сертб кык судта. Сысаң-жб матын тыдалис ты да сысаң таласб кыпббдчис посныббк нывјасбн тырбм чој.

Сандырбс вајбдыс бтб салдатыс голббдчис килчбб. Сылы востис салдат да кылб, мыј-кб јуалис, а голббдчысыс, сиб-жб жеңыда вочавибббм ббрын, пырис посвожб.

Недырмыстб вбссис бшиң да мыччыгис шбр нема мужик. Југббм јурсиа, унзил сінјаса, сибб бура дыр виббдис Сандырбс да ундырса чбжббм кашельгыс кирган гблбсбн шыасис:

— Еј, те, мам јбв јокмыл,—ибдис Сандыр вылб.—Мыј мбгбн шлајт-чан краснбјјассаңыс?

— Ме ог краснбјјассаң.

— А кысаң-нб?

— Ме наыс пышјб. Батбс і мамбс виисны да, локтб фадб орббб.

— Кыс те? Код фадыд?

— Пучкомыс. Фадбј татчбс, купеч Јаков Петрбвич, менам батлбн вок лбб.

— Сесса баттб виисны?

— да. Мамбс мездыны мбдліс-да.—Жугыл петкббдласбн Сандыр чбвталис даг лбсббббм кывјас.

— А тенб?

— Ме пышјб, вбјбыд-на локтб. Термаса... фадлы колана јубр вајб... Отеч Јарасім щбктис вбставны.

— Мыј-нб сещбмсб щбктис?

— Выл отсбг-пб краснбјјаслы воб; кујим со гбгбр јбзыс дај

кујим пушка. Тõрыт вõлõмаõс Важгортын, а талун ÷ерт воасны местаõç.

Јуасыс лõнис. Сылõн чужõмас петкõдчис неуна повзыштõм. Сизі суш мында нõшта сінјаснас çоргіс Сандыр вылõ, мыјкõ мõвпаліс, да õшиң пõдлавтõг сајалі керкаõ. Но регыд сижõ петіс килчõ вылõ, офицер паскõмõн, да Сандырõс нуõдис кык судта керкаõ. Тан Сандырлы пыр-жõ лоі гõгõрвоана, Степан висталõм серті, мыј сижõс õни вајісны Коровін ордõ.

Ачыс, Коровіныс, ез вõв гортас, сõмын гõтырыс сулаліс вежõс õзõс дорын. Офицер пырõмõн щõщ сижõс чукõстіс мамашаõн да коріс вежõсõ. Восса õзõсõд кыліс налõн вашкõдчõмыс... Сесса пыс лептыштіс гõлõссõ да нароснõ, мед кыліс Сандырлы јуаліс:

— Сиз-кõ те думыс абу сижõ?

— Ме ог-жõ çіксõ тõд, менам волігõн õд кагакоф-на вõлі, верміс і вежсыны.—Кінас шевкнїтõмõн сиз-жõ вочавізіс мамыс.

Сандыр гõгõрвоис... Аззõ, мыј ÷елõыс омõл, но век зиліс петкõдлыны, мыј сижõ бура тõдõ најõс да мед ескõдны шыасіс:

— Кõн-нõ Јаков ÷адыс, Таңа тõт?

Таңа тõт сылы воча кыв ез сет. Сы пыдди петіс вежõсыс пыс да вочавізіс:

— Пуксыв, локтас регыд, віс кыјны мунõма. Но виччыс, он-кõ вескыда вистав, сизі і вистала, кывјõдыд релõ лептам.

Сандыр пуксіс лабічõ, кõтõдис дулнас сінсõ да мõдис нїртны кі мышнас.

5

Пос, кыт неважõн вујіс Сандыр, вõлі сулалõ жуужыд, матõ сыв вола сруб кокјас јылын: војмõма, кыт сурõ-нын сисмõма, муртса кутчысіс ытва визулыс вылын. õти перілõыс важõн-нын пõрлõма, сõмын торпырігјасыс тупласісны кõн-сурõ пос вылын, а мõдыс сулаліс вїзõднысõ çõн, но пõран выјын-жõ-нын, быд інмõдчылõмыс кõјталіс, код морт моз.

Павел пос вылõ кайтõç-на мõвпаліс мыј-нõ вõчны тані, мед кыз-кõ мыј-кõ сиктõ вотõç, кор мынан ногыс ем-на, мынтõдчыны белõј-јасыс. Сижõ вõлі бура суналõ да думыс шуіс чеччыштны тасаң јуб, сизі воштысны конвојјас пулаыс, а сесса кайны берегõ кущõмкõ матысжык куст пїб.

Пос шõрõ вотõç Павел лõсõдчис-нын чеччыштны. Нõшта сижõ вїзõдліс ју кывтчõс, медбõрјаыс мерајтіс сіннас матыса нõрысõç, да сек-жõ сін бõжнас кыјіс белõј-јасõс і каçаліс, мыј сы вылõ буреш оз вїзõд некоднан салдатыс. õтїкыс топõдõма вїнтовкасõ сојкусын костас да гартіс чїгарка, а мõдыс кõт і вїнтовкасõ кутіс дасõн, сін-јасыс, кыз щыг понлõн, çоргісны чїгарка вõчõм вылõ.

Важ вõчны кõсјõм мõвпыс Павеллõн бырі, воіс выл—вернõјжык. Сижõ виччысыштіс најõс да, белõјјас ез-на уфїтны вїзõдлыны сы вылõ, мыј вынгыс, чуф ачыс щõщ ез ус, õтисõ зытовтіс боквыв, а сижõ, вїнтовканас і быдõн, виччыстõмысла да пõрõм перілõõ конјасõмыс тутіс пос дорõç і лебіс увлаң, вывлаң кокõн; мõдыс кутчысіс затворõ, кõсјіс октыны, нõ Павел тракнїтіс вїнтовкасõ да õти кыс салдатлõн мыні сес, а мõдыс важ моз чорыда кутіс вїнтовкасõ.

Вїнтовка усі... Пансіс кулака тыш да мõда-мõдсõ вермалõмõн

корсісны стрōка тоҗыштны періодтōм бокō да пос улō. Салдат Павелōс кутіс вермыны, зырны дорлаң. Сіҗō вōлі јонжык, ар кыҗ-віта, вердаса, ошкод. Павелōс јоткіс җік-нін дорас, но сылōн чуңҗа-сыс вōлі каң гыж моз сашкысōмаоҕ салдатлы морōсас, да сы вōсна сіҗō ез лыст тоҗыштнысō. Віччыґіс кад, мōвпаліс кыҗкō муҕерітчышт-тōмōн вōчны, мед аслыс не щōщ усны. Сы могыс сіҗō гōрбылтчышт-ліс, чорыда зургōмōн кōсҗіс мынтыны пос вылыс Павеллыс коксō, но Павел сек кості кіҗассō веҗіс воротныкас, да салдатōн кокныґі-ка плешнас лукуштōмыс, кыкнаныс лебісны увлаң.

Павел угі пуксōн да чорыда мōртчіс вōсні гач пырыс валōн кучкōмыс. А салдат угі кымыңōн да, нōшта-на, буракō, јона швач-кыґіс куш чужōмнас. Саґыс бырлі-лі мыҗ-лі, первоҗсō ез вōрҗōдчы, сесґа мōдіс пескыласны, но Павел ез леҗ; сіҗō оґі кінас лыбōдчіс ва веркōсō, а мōднас кутіс салдатōс јурōдыс сіōсалōмōн да сіҗі, јурсō кыпōдны леҗтōг, віҗіс бура дыр, кытчōҗ салдат ез лōн җікōҗ.

Сек кості кōзыд тувсов ваыд удітіс-нін Павеллы піскōдчыны јајōҗыс; пыр-жō мōдіс сотны кучіксō, бышкыны јемōн. Ваōн тырōм сапōгыс да сулыкōҗ кōтаґōм паскōмыс лічкісны увлаң, ва пыдōсас. Тајō сіҗōс оґјōнжык вōтліс берōгō. Сōкыда, кінас баґōдō кутчысō-мōн да вајамасōд вїлдаліг, кыпōдчіс нōрыса берōгō.

Павел кыліс муҗōм, но кынмыс тушаыс ез леҗ шоҗчынысō. Мурт-са леҗыштіс сапōг пыщыс да пыҗрыштіс вывсыс вїјалан васō, котōртіс пос вылō. Сен бōр шапкааліс ассыс шапкасō, бостіс вїнтов-касō, а салдатлыс шапкасō шыбытіс јуō, вїнтовкасō куст піō да котōртіс ју пōлōнса трōпаōд вōр пыщкō, мед сеті кыщōн мунны өікт дорō, пōртны олōмō ассыс моґсō.

Сіҗ пырыштіс муртса вōр пыщкō, туҗсаң мыш бердмōныс-на ез ло, кыліс:

— Сувт! Шыбыт оґружјōтō!

— Павел сувтіс да җік бокыс каҗаліс пу саҗын сулалыс паскыд оґд тошка, полтчōм чужōма старікōс, сіҗō кіас кутіс кык ствола руж-јō. Лоіс леҗны кіґыс вїнтовкасō, ґетчыны кык даґ пулаа конвојлы.

— Пет туҗ вылас,—бара горōдіс сіҗō,—да воґлав ме воҗвылын өіктō.

6

Сандыр аслас өінлы ез ескы, кор аҗґіс воротаōд Павеллыс пырōм-сō. Келōдділіс быдōн, но сіҗō пукаліс оґшіңлаң банōн да некод ез тōдлы. Пыдысаң муткыртіс сылыс пыщкōссō, но керны вōлі нї-нōм оз поз, нї шогсыны ез вōв кад.

Павелōс ваҗыс конвој локтіс сы бōрыс неуна косталōмōн; кіас кутіс кык ствола ружјō да пельпом вылас воысалōма вїнтовка. Сандыр первоҗ вїҗōдлігōн-жō каҗаліс, мыҗ талōн став течасыс, і пель-вужјōҗ кыщалōм сōд, зыркод, тошкыс, лōсалисны, Степан вїста-лōм серті, Коровінкōд. Сіҗō неуна ескіс аслыс да ускōдчіс сылы паныд, но оґōс дорын сулалыс белōҗ салдат ез другōн леҗ, віччы-ґіс оґіцерсаң щōктōм.

Локтыґјас-нын сулалісны пос помын. Конвој, кодлōн течасыс лō-салис Коровінкōд, щōктіс вїнтовкаа салдатлы нуны Павелōс штабō. Сандыр петіг моз, мукōдыс вїҗōдлытōҗ, паныдаліс Павеллыс өінҗас-сō; сіҗō немōҗ вїҗōдлассыс кыкнаныс гōгōрвоісны мōда-мōдлыс удаҗт-чытōмсō. Павел јонжыка мурыштчіс да вештіс өінҗассō.

— Еновт, папа. Пыр чајсѳ ју, кѳзалас.— Сандыр бѳрса петіг моз ѳѳс дорсаң шыасіс офицер да, Павел вылѳ индѳмѳн, жеңыда щѳктіс салдатлы:— уберітлы сіјѳс сајнік дорса амбарѳ.

Салдат мѳдіс вочны щѳктѳмсѳ, а купеч кајіс поскѳд; кор сіјѳ воіс кілчѳ вылѳ, Сандыр сылаң суѳѳдѳмѳн, пельпомјас вылас кіјас-сѳ пуктѳмѳн, воѳѳ мунны леѳтѳг, шог петкѳдлѳмѳн кајтіс:

— ѳаѳ... Јаков ѳаѳ...

Купеч неуна чујміс, ез гѳгѳрво, мыјла тајѳ тѳдтѳм ѳеѳінаыс сіјѳс шуіс „ѳаѳѳн“. Вескыд кісѳ Сандырлы пельпомас мыжѳмѳн, сіјѳ новлѳдліс сінсѳ Сандыр вывті, мѳвп вылас мыјкѳ ускѳдны зіліг. Віѳѳдліс, кыскѳ быѳѳѳ аѳзывлѳм-нін, жежгов кудрісѳ, лѳзов сінјассѳ, неуна ласмуныштѳм нырсѳ; сувтліс вылковод-на, лѳгыда пукалан пінжакыс вылѳ, сещѳм-жѳ, неуна важмыштѳм, гачыс вылѳ да кучік сапѳгыс вылѳ; мерајтіс лашкѳсынік тушасѳ, но тѳдвылѳ ускѳдны некыѳі ез вермы. Кѳѳ, ескѳ, кыткѳ быѳѳѳ кажітчѳ тѳдсаѳн, сіјѳ, сук руын моз, бергаліс пыдын.

— Тајѳ Васка ѳаѳ піѳн вістасѳ.— Сек кыліс офицерлѳн гѳлѳс.

— А, Віѳа? ѳа!— Вѳліс гѳгѳрвоіс, да пѳшті горѳѳдѳмѳн артміс купечлѳн.— Мыј-нѳ теныд тащѳм пѳраас мог суіс локныс?

Керкаын-нін, пызан сајын пукалѳмѳн, Сандыр вісталіс ставсѳ, мыј вѳлі колѳ ыстысјас щѳктѳм серті, а кыт сурѳ і ас кывгыс содтышталѳмѳн.

7

Сѳмын-на шондіыс леччіс, а купеч гѳтырыскѳд водісны-нін уѳны. Слугајас—кык олѳма ныв—леччісны уліѳ. Керкаын лоі шыѳітѳв. Сѳмын ѳтнас Сандыр сінсѳ ез-на куңлы. Сылы ез вѳв кад уѳѳмѳѳ. Керкасајаслыс зікѳѳ лантѳм віччысѳмѳн, сіјѳ кујліс гащѳн небыд гѳн періна вылын да мѳвпалана сінјасѳн віѳѳдіс пемыдас, пѳтѳлѳклян. Сі-зі течіс план регыджык пышыны. Сылы вѳлі колѳ јуѳртны штабѳ белѳјјас бѳрынтчытѳм јылыс, но некодкѳд, і сетчѳ-жѳ повѳѳдліс да термѳдліс офицерлѳн кывјасыс, кодѳс ѳнтај штабыс воѳм бѳрын, вісталіс баѳыслы. Сіјѳ вісталіс, мыј Павел нінѳм абу вістасѳма да нѳшта колѳмаѳс аскіѳѳ. А аскі асывнас кѳсјысѳ ас кінас-жѳ решітны, вістасас кѳѳ оз.

Кадыс војшѳрѳ матысміс. Сандыр нѳшта медбѳрјаыс кывзысыштіс, оз-ѳ кодкѳ ов да чеччіс. Кѳмтѳм кокнас шытѳг, сіјѳ муртса вужѳр моз рудѳбалѳмѳн ветлѳдлыштіс пемыдас жож куѳа: пыраліс вежѳсѳ, бостіс тувјыс кабурын ѳшалан тыр зарада револьверсѳ купечлыс, корсіс кѳмкот-кѳлујсѳ да сіѳ-жѳ віччысѳмѳн, некодѳн тѳдлытѳг, петіс улічѳ. Сен муртса сујыштіс кокас сапѳгсѳ да пастыштчіс, муніс Павелѳс віѳан амбар бердѳ, коді сулаліс восков со сајын керкасаң зік торјѳн.

ѳерт, кѳнкѳ, часѳвѳј нінѳм ез віччыс. Пукаліс лѳна, буракѳ вуграліс. Сандыр, амбар пельсѳ ласкысѳмѳн, віѳѳдіс сы вылѳ, мѳвпнас корсіс туж, медым ескѳ сіјѳс вітѳг, кыѳ-кѳ мездыны Павелѳс. Но сіѳсѳ вѳлі некыѳ оз артмы.

Часѳвѳј лептыштіс јурсѳ, і тајѳ термѳдліс Сандырѳс. Вѳрзіс местасыс терыб восколѳн, і сек-жѳ клопмуні лыјѳм. Сандыр кынмыліс места вылас; сылы ас лыјѳм шыыслѳн горыс кажітчіс зев ыжыдѳн, кѳѳ ескѳ ічѳт зарада револьверлѳн лыјѳмыс вѳлі пѳшті плетѳн

швачкѡм код. Часѡвѡј ојѡстныс ез удѣт, сулалыс су менѡк мѡз нѡ-
рѣс муѡ.

Сек Сандыр наѡднѣкѡн востѣс амбар ѡѡссѡ да чукѡстѣс. Гѡлѡс сер-
тыс Павел сѣјѡс пыр і тѡдѣс да гѡгѡрвоѣс, мыжын ѡелѡыс. Сѣјѡ че-
пѡсѣс, кватѣтѣс Сандырѡс пѣнжакѡдыс да сѣзі најѡ котѡртѣсны амбар
сајѡѡ. Сесга сувтѣсны, кывзыгыштѣсны, ез-ѡ лыјѡм шыгыс кыпты па-
нѣка, но гѡгѡр вѡлі важкод лѡн, сѡмын кѡнкѡ кывтыдлаынын мѡдлѣс
увтчыны пон да талаынынжык зуркнѣтѣс керка ѡѡс.

— Те-нѡ—мыј?—кывзысѡмсѡ сорнѡ вужѡдѣс Павел,—белѡјјасыс-
ѡд ез-на мунны, тѡдласны да ставыс торкас.

— Оз і мунны дај. Колѡ та јылыс мѣјан штабѡ јуѡртны, і тенѡ
вѡлі аскѣ кѡсѣјѡны вѣны. Ме тенѡ пышјыны мездѣ.

— Мыјла? Ез ескыны мыј купеч пѣ?

— Ескѣсны, да вѣстали-нын, бѡрынтчынысѡ оз кѡсјыны. Шуѡны
медбѡрја пулаѡѡ-пѡ мѡдам тышкасны, но огѡ бѡрынтчѡј. ѡерт ескѡ
тајѡс сѡмын началствоыс-жѡ шуѡны, салдатјасыс јѡна полѡны ме-
нам ылѡдѡмыс, пыр кѡѡ дасѡс бѡрынтчыны. А мыј ме сесга, пукав-
ны кута накѡд да преѣка щај јуны, кор јорт пропаѡтѡ дај гашкѡ
отр'адным-на та јылыс нѣнѡм оз тѡд.

— Сведѣнѣјѣс чукѡртѣн?

— Ем, ме і сѡтны-на мыј сурѡ удѣтѣ.

Павел лѡнлѣс, мыјкѡ мѡвпалыштѣс, сесга бара кутѣс јуасны.

— Офѣцерыс кѡнѣжык? Гортас узлѡ?

— Сѣјѡ абу гортас. Тан матын чумак гѡтыр, том дѡва ем да, сы-
жѡд на ордын узлѡны.

— Керкаыс естѡн, ты кырјылас моз-тај?

— да.

— Часѡвѡјјас емѡс керка дорас?

— Ме сѣјѡс ог куж вѣставны. Керкаас ем.

Павел бара лѡнлѣс муртса ас гѡгѡрсѡ вѣѡдлѡм кад кежлѡ.

— Вот мыј-нѡ. Вај те пукты мышкад кѣтѡ, етаѡ,—Павел ассыс
кѣсѡ кресталѣс мышкас да петкѡдлѣс Сандырлы,—сесга мун сетчѡ
ме возвылын. Азѡан-кѡ часѡвѡјѡс, леѡан кѣтѡ бокјасад, кутан шена-
сѡмѡн мунны, мед ме каѡалѣ. Теныд-нѡ мыј?.. Вѣсталан, батыс-пѡ
корны ыстѣс і ставыс. Сек лоѡ тыртѡг пышјыны. Мѣјан колѡ глав-
нѡјнысѡ кыѡкѡ мыјкѡ... На сајын-кѡ салдатјаслѡн бѡрынтчѡмыс. Кѡѡ-
нын, огѡ-кѡ вермѡ пышјѡдны, бырѡдны. Гѡгѡрвоѣн?

— Гѡгѡрвоѣ. Вот ескѡ бур...

— Мѡдѣм!

8

Паскыд кыз дѡмасјасѡн дѡмлѡм паскѡмѡс моз јенежсѡ тупкѡмаѡс
кымѡрјас. Сы вѡсна да воз тулысысла војыс вѡлі ѣуна пемыд. Шаг
ѡо сајын возынжык муныс Сандырлѡн мыгѡрыс тыдалѣс бура,
но бергѡдчас-кѡ да вѣѡдлыны сылы чужѡмас, нѣнѡм-нын ескѡ ез
тѡдчы.

Сандыр ез сетлы ѣекущѡм знак, мыј азѡѣс часѡвѡјѡс. Таѡ најѡ
кыкнаныс ѣекодѡн азѡывтѡг воѣсны чумак керка дорѡѡ, а сесга і
кѣлчѡ вылѡ. Голѡдчыштѣсны. Пыщкѡссаныс ѣекод шыаглытѡг кодкѡ
востѣс ѡѡссѡ да мужѣк рожа мѡдлѣс мыччысны костѡд, но Павелѡн
чорыда нырвомас клѣснѣтѡмыс чатѡртѣс сѣјѡ бѡрвыс. Вѣнтов-
ка усѡмыс да тышыс артѣс ѣуна зык.

Сек кості Сандыр ускөдчіс керкаб. Кылан шумғыс офицер бурещ вөлі терыба сүјө кокас гачсө, но унзіл јывғыс сіјө некыз ез вермы вескавны, а кор ақціс крөват јур воғыс револьверөн сулалыс Сандырөс, сіјө колі местаас вөрөдчытөг, кынміс статуја моз. Сы пыдді муса пөдругаыс нінөм ез признајт. Одөбтөмөн сувтіс кок јылас да ускөдчіс өшіңө. Сек бурещ отсөг вылө удітіс пырны Павел да дөрөммыгөдыс кыскыштіс сіјөс бөрвыв. Сіјө лок горшөн мөдліс горөдны, но Павел сојөдыс чабыртөмөн, скөрыс стрөжітіс:

— Лант, лыја!

І сіјө таыс содтөд повзөмыслализгыгіс жождө, бытө усі сағтөг. Павел коргіс офицерлыс револьверсө. Сіјө суріс јурлөс улыс да нөшта содтөд кык обојма. Офицерөс көмөдісны-пастөдісны, сесга Павел јон көвјөн көрталіс мышкас сылыс кісө, да револьверсө чургөдөмөн, сіз, бытө вөжжіөн вескөдліг, мөдіс петкөдны, а Сандырлы щөктіс колччывны.

— Те віөдлы, гашкө бабаыс прөста водіс, притворітчіс, да вермас шыөдны. Те суөдан... Мі татчө горулас леччам.

Бөрсө Сандыр ты дорын-нін суіс да вігталіс, мыј ставыс ладнө.

9

Ты гөгөр, верст кујім, ыжыд кыщола трөпаөд најө јона термасөмөн час жынја кадөн, војшөр гөгөр кежлө кымын воөдчісны міртуј вылө. Петісны бурещ пос дорө да пос вужөм бөрын вөліс назмөдісны. Тани вөтчөмыс полөмыс ез-нын вөв сещөм да муніг моз көсјсны шојчыштны, но сек-жө бөрлаһын кылісны кушөмкө шыјас.

Сувтісны. Кывзысыштісны. Шумыс вужіс матыса, но гөгөрвотөм горніө. Нөшта сіз суш—і најө кағалісны пемыдас міртуј вылын кушөмкө вежмасыс вужөрјасөс. Поспомын кодкө візнітіс, вужөртіс. Павел щөктіс водавны. Ачыс колі сулалөмөн да пу сајө сајөдчөмөн револьвер вомсө вескөдіс сылаң. Сек пос вылө кајіс пон, ісагігтыр локтіс шөрөзыс да нырсө лептөмөн друг леціс:

— Ув-ув-ув!

Павеллөн вітчыстөг лічкыштчіс курөкыс, і пон вылө вескөдөм револьвер сөлыштіс біөн, а пон лок горшөн лавзіг пескылтчіс бөрвыв.

Локтысјас туј вылыс вошіны, бытө ез і вөвлыны. Сіз здук мында бөрын, поссаң неылын бара чужіс шыңела морт; кіас кутіс вінтовка. Сіјө петіс вөрсаң, буракө көсјіс вужны тујсө, но повзис-лі, Павелөс кағаліс-лі, бергөдчіс, бөр пыріс вөрө.

Павеллы вөлі гөгөрвоана-нін, кодјас локтөны. Сандырлаң віөдөмөн, кывшутөг, кутіс відлавны револьвер барабанғыс обојмасө; сен вөлі сөмын өтік лыжан патрон. Запаснөј обојмасө ез веж, сіјө револьверсө чургөдіс Сандырлы.

— На тајө револьверсө, мем вај ассыдсө да патронјастө, мыј ем. Те нуан тајө пленнөјсө штабө. Етат пыр прөсек вылөзыс да мун сы куза нур вомөныс.—Шөпкөдөмөн сорнітіс сіјө да кінас шеныштөмөн індіс шујга туј бөкө.

— А те?

— Ме колчча. Сек коста тат вужан поссө вігла. Тат кынзі сесга налы некыті лөб вужнысө. Ујөмөн код лыгтас вужны ташөм ытваөд.

— Патроныд еша, бырõ-кõ наыс мынтõз, õд тенõ вiасны.

— Мыј кõt i кула, смергыс õтi. Зато те штабõз вaјõдан есјõ,— Павел õвгыштiс кiнас офiцерлаң, а татi-кõ леґам налы вужныс— кыкнанымлы пом.

— Но ме i колчча да вiґа. Мед ме кула, а те он. Те јонжыка-на ковман отр'адын.

— Вот те кущõм вõлõмыд. Смерт вылõ вõзјысан?—Павеллõн чу-жõмыс, кажiтчõ, весiґ паскавлiс нумõн, но õдјõ бõр вескалi.—Быд-мыштан-да. Тед щõктõны, i мун.—Сесґа, гõлõссõ чiнтыштõмõн сод-тiс: сõмын мед вõлi вaјõдõма ловјõн да õдјõжык.—I бара гõлõссõ ыждõдiс, мед офiцерлы кывмõн лоас:—чут-кõ мõдас пыкыны лбõ пышјыны, лыј места вылас.

Сандыр воча нiнõм ез шу, бергõдчiс офiцерлаң да iндiс револ-вернас вõрлаң, прõсек вылõ.

10

Вежов сaғмiс чуксалõмыс да пуксiс лабiчõ, код вылын пукавлiс лунјасын i сетчõ-жõ, зiк куш вылас, муртса јокмылтõм шыңелсõ јур улас пуктõмõн, норовтчыштлiс војјасын. Асјадор сõґан рõмыд пырыс, паныдагыс каґалiс Сандырõс; сувтiс по-војенному да доло-житiс:

— Белõјјаслõн начальныкыс, командiр јорт. Господiн поручiк Коровiн,—iндiс офiцер вылõ, кодi сулалiс матын пызансаң,—ме вaјõдi М... сiктсаң вескыда тужõд, нур пыр, Павел колччiс воґсаґны мiјан бõрса вõтчысјаскõд. Тенгыд щõктõмтõ вõчõма... а тaјõ-нiн, позõ-кõ шуны, пõпуттõ лоiс.

Вежовлõн Сандыр вылõ вiґõдан сiңјасын тыдовтчылысны гажа бiкiнјас, сылы окота вõлi серõктыны, но кутчысiс, довкнiтiс јурнас Коровiнлаң.

— Раґ кiсõ да верман мунны шојччыны. Корла бõрынжык. Сес-са сaщкiс сiнсõ белõј офiцер вылõ, кодi мездõм кiјассõ малалiґ вi-ґõдiс улõ.

— Ноко, господiн поручiк, вaј сорнiтыштам сiн-на-сiн. Кущõм тiјан положенiјеыс? Ме чајта, он кут согсыны.

Поручiк нiнõм ез шу воча. Сандыр бергõдчiс да петiс. Здук мын-да бõртi петкõдiсны i Коровiнõс.

Луннас-жõ отр'ад петiс Т... сiктыс, мунiс наступајтны, да М... сiктõ вотõз, поссаң верст мында кымын талaнõжык вõчiсны лагер, мõдiсны вiччысны вој.

Пемдан кад гõгõр, тõс чукõр вылõ паскõдõм план вывтi чуңсõ новлõдлiґ, Вежов сеталiс командiрјаслы прiказјас, медым пõртны олдмõ наступајтан план, кõнi вõлi шуõма кыщавны белõјјасõс да кык боксаң чорыда жмитõмõн, пазõдны најõс. Командiрјас топыд кыщõн гõгõртõмаõс сiјõс да суса кывзiґ, сiнсõ бостлытõг, вiґõдiсны план вылõ, сiјõ чуң бõрса.

Медбõрын Вежов шыаґис Бочкiн дорõ, кодi командујтiс мõд взво-дõн, бергõдчiс сылаң, да чуңнас келыд лõз чут вылõ iндõмõн јуалiс:

— Тõдан тaјõс тысõ?

— Тõда.

— Но вот... Те бостан пулемјот да мунан взводнад тaјõ ты са-јõдыс. Тiјанõс нуõдас Сандыр, кытi сiјõ ачыс локтiс.

— Сесга?

— Сесга пыран вескыда сиктас да наступайтан. Те мѳдан пузувтны тылсаыс. Сандыр висталѳм серти сыладор боксѳ некѳд оз виѳ, наѳейтча, лѳсыда вескалан сиктас. Но, јортјас, ставныд гѳгѳрvoid?

— Гѳгѳрвоим!—ѳти гѳлѳсѳн вочавиѳисны команѳирјас.

— Бур! Петны војшѳр гѳгѳр. Наступайтны сѳгнал серти ставлы, Бочкѳныс кынѳи. Бочкин нѳрѳвѳтлас, мед белѳјјаслѳн выманѳјеыс лоас мијан вылын. Но ускѳдчас пыр-жѳ, мыјѳн кылас мијанлыс „ура“ горзѳмјас.

II

Бурещ сѳгнал сетѳгѳн Бочкин аслас взводѳн воѳс щѳктѳминѳ, чумакошѳнувса ты кырјѳз да ѳбѳсѳ посныѳѳк сук нывлысјас пѳвсѳ.

Сен-жѳ щѳщ вѳли і Сандыр, сѳјѳ вайѳдѳс отр'адсѳ татчѳ.

Сандырлѳн век-на ѳниѳз вѳли ѳѳи ыжыд шог,—Павел... Сы јылыс сѳјѳ кывліс луннас-на, пос дорса белѳјјас заставаыс кутѳм салдатјассаы. Најѳ висталисны, мыј Павелѳс кутѳма ловјѳн сек-жѳ—јусѳ пыжѳн вужѳмѳн кыщалѳмаѳс мышсаыс-да, нуѳмаѳс сѳктѳ. І ѳни, кор тасаы сѳјѳс Бочкин щѳктѳс мунны разведкаѳ, тѳдмавын виѳсѳ-ѳ белѳјјасѳн тајѳ бокыс, Сандыр наѳейтчиѳ щѳщ мездыны Павелѳс. Сѳјѳ, салдатјас висталѳм серти, кољѳма-на ловјѳн, виѳсѳ-пѳ важ інас, амбарас. Мѳд том красноармејецкѳд најѳ петисны нывјас пыс да пощѳс пѳлѳн рудѳбалѳг, пемыдас мѳдисны нылын сулалыс купечјѳрлаы.

Сандыр матыстчиѳ ѳграда дорѳ, кодѳ кыщалѳма купечлыс јѳрсѳ, да пѳв костѳд виѳѳдліс пыщкас. Сен сулалисны вѳт доѳѳалѳм вѳв, а на гѳгѳр жѳѳисны дас кымын белѳј салдат—буракѳ лѳсѳдчисны нунны купечлыс ембурсѳ. Медвоѳза вѳлаыслѳн ѳднѳколка кѳлѳсаыс крукасѳма ворота сурјаѳ да сы дорын нокѳисны кымынкѳ салдат. Мукѳдыс петкѳдлісны керкасыс да сѳвѳтисны доѳѳѳ ембурсѳ.

„А, пышјыны кѳсјад? Он пышјѳј!“—мѳвпыштиѳ Сандыр ѳа муртса кывмѳн шѳпнѳитѳс красноармејецлы.—Јуѳртны ковмас, некѳд оз кырјѳдчы. Тасаысѳ оз вѳччысны.

Красноармејец нѳнѳм воча ез шу, гѳрбылтчыштиѳ да котѳртиѳ бѳр, а Сандыр виѳѳдѳс воѳѳ, мыј аѳзас нѳшта.

Со і купеч. Сѳјѳ петкѳдѳс самѳвар, пукѳтѳс сѳјѳс доѳѳѳас да кодлы-кѳ друг горѳдѳс:

— Еј, рыжѳј чѳрт! Пежалан амбарсѳ. Он ѳмѳј-нѳн сесга наѳейтчы бѳр ковмиг?!—І ачыс ѳдјѳ мѳдис локны амбарлаы.

Сек кыліс грѳм-грам мунѳм да купеч, шошаѳдыс кутѳмѳн, кыскѳс сажѳника-амбара костѳ мышкас кѳрталѳм кѳјаса Павелѳс да сувѳтѳдѳс сажѳник берѳѳ.

— А, Павел?! Ловја-на!..—аслыс кывмѳн вашнѳтѳс Сандырлѳн. Тајѳ серпасыс сылыс муткырѳтѳс пыщкѳссѳ, сѳјѳ і, сѳлѳмыс бытѳтѳ, лѳсѳдчиѳ чеччыштны, да јона волнужѳчѳмѳн виѳѳдліс бѳрвылас і сескаѳалиѳ матын-нѳн цептѳн локтыс взводѳс.

— Рыжѳј. Піѳѳсѳз тош вѳѳѳтан, а мортѳс вѳны-на он куж,—купеч век-на вѳдѳс сѳкѳд орчѳн сулалыс гѳрд тошка салдатѳс, кодѳс вѳдѳс-нѳн і војдѳр, да сѳјѳ кыыс винтовкасѳ нещыштѳм бѳрын мѳдис штыкнас метѳтчыны Павеллы морѳсас.—Со кыѳи ташѳмјассѳ колѳ.

Сандыр аңа, мыј муртса-кө здук, і сы гін воғын Павеллөн олб-мыс ештас. Вовлытөм логлун кыптис Сандыр морбсын, сiјө өнi ачыс ез төд ассө, ез кыв ассыс действијессө. Винтовкасө купеч вылө вескөдөмөн, нинөм думайттөг-нин, мыкө локыс горөдөмөн, пөштi вiшкытөг леҗис курөксө.

Пуркнитан щын пөвсөд тыдавліс, кыз купеч, пельпомас кутчы-гөмөн, пуксис муө, а салдат воши, бытөө ез і вөв. Сек-жө, воғын і мышкын, пөштi өтпырјө моз кылісны „ура!“, горзөмјас, да цеп ускөдчіс сiктө. Сандыр чеччыштіс өграда вомөн Павел дiнө, мездіс кісө да сетіс купечлыс усөм винтовкасө, но јона мучітчөм Павел өдва-өдва сулаліс сајнык сҗен бердө мыжгөмөн, ез вермы вөрзөд-ны кі-нi кок, да сөмын кіргыштіс: „Мун, воғө, воғө“.

Регыд сiктлыс шөрсө, сөлөмсө взводөн лоі бостөма, белөјјаслыс бөрынтчан тужсө лоі тупкөма. Белөјјас кағалісны тајөс да ез төд-ны, мыј вөчны—еновталісны окопјассө, мөдісны пышјавны кытчө вескалө. Сандыр, взводкөд щөщ, өктіс мушка улө кытчө сурө пыш-јыс белөј салдатјасөс.

Сiкт бостөм бөрын, кор ставыс-нин вөлі ідралөма, весалөма, шко-ла дiнө чукөртчөм сiктса јөз да красноармејецјас воғын сорнiтіс Вежов. Сандыр пыр-на вөлі Павел дорын—местітіс сiјөс өтi кер-каө да отсаліс вежсыны, көртавлыны сылыс уна лыда ранајассө. Кор сiјө воіс школа дорө, Вежов вөлі помалө-нин, благодарітө красноармејецјасөс выдержкаыс да героізмыс, кодөс најө сөмын-на петкөдлісны: і друг Сандырлөн сөлөмыс ылкнiтліс нiмкодөн—сiјө кыліс ассыс нiмсө.

— ..І јешщө,—вісталіс Вежов,—колө віставны став јөз і отр'ад воғын ыжыд благодарност мiјан повтөм доброволецјаслы—Сандыр-лы, Павеллы да Степанлы, кодјас ветлісны разведкаөн да јона от-салісны тајө вермөмсө шедөдны. Меф олас Краснөј Арміја—сылөн повтөм бојецјас! Ура! Јөз чукөр гыҗіс. Сiктса мужікјас щөщ шап-канысө шыбытлісны вывлаң да Вежов бөрыс, јөла шы моз, ко-ғалісны: „Ура!!!“

Красноармејецјас ускөдчісны Сандыр дiнө, бостісны сiјөс кі вы-лас да мачөс моз унаыс шыбытлісны вывлаң, кіјас вылыс ускөд-лытөг, а бөрвылас корісны віставны ставсө, кыҗі вөлі. Өд на-јө сөмын-на гөгөрвоісны, мыј вермөмлөн помкаыс рiскујтана ролын, кодөс Сандыр ворсис купеч пі пыдi.

ВЕЛІКӨЈ КҢІГА

Ме челаґ дырса кадө уна пөв
 Зор пөлыс вiстсө кывзi шынитөв
 Бур, зарнi кнiга жылыс... Лөз жу саын
 Вiр рөма кыа, вөли, муртса өзjө кор,
 Нын узы каґ, сук жежыд ру-нын каjө
 Жу вылыс вывлаң, jирмөг вайөм сор,
 Нын коңор мiр, коґ вунөдөма шогјас,
 Чөв усө вес, i сөмын вiзјасвыв
 Зiк өтнас чiрк пыр төдө ассыс моґјас,—
 Пыр сылө гөгөрвотөм сыланкыв...
 О, лөнөм час, о, гоґга пуксыс вој те!
 Став сiктыс рөмыдын... I пемыд керка доp
 Зев зумыш пырыс пукалөны гөрыс војтыр,
 Кер вылын муртса кылө сорнитор.
 I војса сөдас вiзөда ме чожа,
 Кор трубка вестын вывлаң качлас би
 I аззө сiнмөј зормөм усјас, тошјас
 I сөкыд ужла увлаң леччөм ки.
 I кыла бара төдса вiстөс сени,
 Кыз Правда панiс Кривда паныд вен,
 Кыз Кривда сiјөс тышкагiгөн венiс
 I сесаң Правда абу мiјан век.
 I сөмын ылын, көнi ыжыд море,
 Көн ваяс пөвсын жежыд iзжыс di,
 Сен мiча кнiга зарнiа уборын
 Сөз лучјас савкjө быттө шондi би.
 А усi өтiк грознөј кымөр вылыс сiјө,
 Став шыпас костын зорзало сен цвет
 I гiжөма сен сурбајаслөн вына кiөн,
 Ас муын ставыс Правда вөли мед.
 Но вылас сени сiзiм печат выјiм
 I со эвер сiјөс вiзө јон i скөр.
 I овны чөла шуөма сiз сылы,
 Сес став печатыс кытчөз зiк оз ус.
 А војыс өзjө лөнөм мусар вывти
 I зөран светөн ојдөдө став му,
 I вылын-вылын вужрасөмөн кывтө
 Ру пыщкө вөјөм уна топол пу.
 Кыз мојдкыв—мiр. Јөз пөвсыс петөм вiстјас
 I мудрост налөн, коґи кык пөв сетө мус,

Кыз тајо важыса зев вынјора прірода,
 Ме пыцкыс секи некызі ез кус.
 Јоз костса вістас рѡк-мі зѣбсѡ-сунѡ,
 Љы, гашкѡ, сѡлѡм пыцца тыш,—
 Вај тѡдмав најѡс, олѡм кытчѡз мунѡ,
 І мудрствујттѡг, соратнѡк менам, гѡж.
 Но кадыс муніс, візувтіс кыз шор,
 І уна во-нын колі сесањ, кор
 Ме первој кывлі сѡјѡ важса шуштѡм вістсѡ,
 Нин јурыс важѡн куслі сѡјѡ бѡр.
 Но другыс сесса ловзѡс ыжыд вынѡн,
 Том дырса југѡрјасѡн ѡзтіс морѡс шѡр.
 Кор мѡјан му, код зѡкѡз чѡвтіс іго,
 Ас вѡстас лептіс вѡвлытѡм Закон,
 Ме тѡді сек, кыз шусѡ тајѡ кнѡга,
 дыр корсѡс кодѡс важѡн пѡрыс јѡз і том,
 Ме тѡді сек, мыј руасѡма вістын,
 Јѡз кутіс мѡвпсѡ сѡјѡ кнѡга јылыс пыр,
 Код ѡні чужан муѡ локны пістіс,
 Велічјеѡн і мѡчлунѡн код тыр.
 Октабрлѡн ез-ѡ грознѡј вына кымѡр
 Ас чужан муѡ југдѡд сылыс свѡт?
 І вождлѡн ез-ѡ ыжыд-ыжыд вынјѡр
 Став істѡнасѡ мулыс сетчѡ сет?
 І кујлѡ сѡјѡ оз-нын ыжыд море бердын—
 Быд сѡлѡм пыцкын сылѡн оланін,
 Пыр сылѡ, ветлѡ сѡјѡ паскыд ердын,
 Быд мортлѡн сѡкѡд лѡчыд сѡлѡм дѡн.
 О, чужан му! Оз тырмы мѡјан кывјас,
 Мед нѡшта јѡна ошкыны Октабр,
 І вірѡн мыскѡм сон і нѡрыс вывјас
 І тенѡыд јујас, морејас, і јаг?
 Те кујлан паскыд чужан муѡј мѡјан
 І чудѡсалы абу закон пас,—
 Те асгыд Војвыв пастѡдѡмыд јѡн,
 А гѡрајастѡ сузѡ јенежтас.
 Му вылѡ мунан—пельпомѡзыд сујас,
 Те пыран вѡрѡ—зверыс сені тыр,
 Му пыцкѡ леччан—сені зарнѡ гујас,—
 дыр кад-нын јѡзѡс віччысѡны пыр.
 І мыј ем пыцкас чужан мулѡн мѡјан—
 І му і зарнѡ, руда і ізшом—
 Став озырлуныс зѡннас сѡјѡ тѡјан,
 Мѡр дорјыс војтыр, пѡрыс јѡз і том.
 Кѡн те, старѡк, код војын мѡјдлѡн мем?
 Те правда јылыс мѡвпалѡн-ѡ ен
 І ескылѡн-ѡ тајѡ шудсѡ војдѡр?
 Ог шуны куж... Те кулѡн жеб і зор.
 Те вѡстын ѡні пуѡ вына војтыр
 І выл мѡр течѡг кылѡ сылѡн гор.

Коміѡдѡіс Іван Ваѡ.

СТАЉИНСКЌЈ КОНСТИТУЦИЈА ЈЫЛЫГ КЫВ

Мі, јортјас, тѳдлім сім сѳд вѳр,
Кѳн овліс кѳјін свора.
Мі тѳдлім јенеж пемыд, скѳр,
Код грѳзітчіс, кыз море.

Уж мыркыс рабѳн вѳлім пыр.
Ез зікѳз ебѳс кытчѳз быр.
І пемыдлун вѳсна мі дыр
Вок котыр вѳлім спорын:

Но сесањ коли кыз во кад,
І бырі кѳјін олан чад.
Выл быдміс, зорічаліс сад,
Луч петіс јенеж шѳрѳ.

Мед олас, јортјас, міјан му,
Кѳн јѳзсѳ шогыс оз-нін су.
Те, правда, воэлањ астѳ ну
Став стаљинскѳј просторѳд.

Велікѳј вожд, те сетін цвет,
Код муѳ савкјѳ алмаз свет,
Код томлун зѳрмѳдны оз сет,
Выл, шуда лунјас дорјѳ.

Те сетін сетчѳ пыран клуч,
Кѳн шонді дорыс гажа луч,
Кѳн оз-нін грѳзіт важса муз,
Кѳн он-нін кывлы „горе“.

Те міын ѳзтін бікіњ јон,
Те гіјін вѳвлытѳм закон.
Мі тѳдам сылыс ыжыд дон,
Код зарніа уборын.

І сыкѳд чужѳ міча нањ,
І садјын јаблѳг воѳ шањ,

Уж вылын венсö ајкöд аң,
Пыр выль вен шедö спорын.

Закон—ми кадлөн туганјыв,
I ськöд тулыс, сыланкыв
I рöфиналөн пи i ныв
Мир вöсна пыр дозорын.

Став муыв паста медбур јöз,
Мыј мөвпавлісны немјас чöж,
Велікөј Сталин, тенад тöжд
Пыр олö најö дорын.

Коміодіс Іван Вас.

ДАСӨТІ ЧОЈ

(*Сыланкыс „Камчаткаса ныв“ фильме*)

Вај вістав, шөјтас-төлыс,
Мем вочакыс те шу,
Көн ем көт нөшта өті
Том тащөм долыс му.

дасөті, ставныс өтщөщ,
І быдөн өткоф шаң,—
Республика чој котыр,
дасөті муса аң.

І лебач лунвыс лебіс
Борд вылас нуө кыс
Му јылыс, көні Сталин,—
Шуд јылыс сыланкыс.

дасөті, ставныс өтщөщ.
І быдөн өткоф шаң,—
Республика чој котыр,
дасөті муса аң.

Јон вермөмјасыс, ужыс
Шуд ыжыс аззім мі.
Камчаткаын щөщ ломзө
Кремль вывса козув бі.

дасөті, ставныс өтщөщ,
І быдөн өткоф шаң,—
Республика чој котыр,
дасөті муса аң.

І лебач саріс сајын
Оз аззы воштөм ун,
Пыр сылө, мыј му вылын
Бур медга Сөвет му.

дасөті, ставныс өтщөщ,
І быдөн өткоф шаң,—
Республика чој котыр,
дасөті муса аң.

Коміөдіс Сук Парма.

НӨШТА ВYЛӨЖЫК КЫПӨДАМ РЕВОЛҮЦИОННОЈ СУГЛУН

Кыз во саян рабочөј класс да гөль крестана Ленин—Сталин партија вескөдлөм улын свергнитисны капиталистяслыг да помещи́кяслыг власт, сувтөдисны пролетариатлыг фiктатура да медво́заныг чело-речество исторiяын асныс лоины ассыныс олөм творецасөн.

Кыз вога упорној тышын СССР-са рабочөјяс да крестана болшевикяс партија вескөдлөм улын стрөитисны социалистическөј обшество, сувтөдисны социализмлыг—коммунизм медво́за фазалыг грандиозној зданије.

Бөрөколөм да корысалыг странаыс, кушөмөн вөли важ Россия, ми́ян страна пөрис во́зынмуныс, культурној, вына социалистическөј державаө. Ми́ян странаын лөсөдөма социалистическөј мощној индустрија, ми́рын медга во́зынмуныс, медга ыжыд машинизированној социалистическөј ви́зму овмөс.

Ми́ян странаын помө́з да бергөдчытөм вылө бырөдөма эксплуатация да частној собственност, корысалөм да ужтөмалөм, националној да расөвөј увтыртөм, народяслөн вражда—буржуазној обшестволөн көјин сама став законяс.

Важ Россия, кодi вөли народяслөн царскөј турмаөн, лоис шуда-яслөн странаөн, националистяс өтувјалунлөн великөј странаөн.

Ми́ян странаын лөсөдөма СССР-са народяслөн прочној да кистны по́зтөм сојуз. „... Вуж вы́оныс вежге́с СССР-са народяслөн облыкыс, воши наын мөда-мөд дiнө недоверiе чувство, кыптiс наын мөда-мөдкөд дружба́лөн чувство да артмiс, ташөм ногөн, народяслөн жединөј сојузној государство системаын настојашщөј братскөј содружество“ (Сталин). Тајө ми́ян рөфинаса народясөс котыртөмыс—социализмлөн величашщөј победаяс пыщкыс өтi Великөј роч народ систематически сетө отсөг важга бөрөколөм окраинаяслы, налы јонмыны да быдмыны быдног отсалөмөн.

Ленинско-Сталинскөј националној политика вайөдiс Советскөј Сојузөс населајтыс народяслыг культура, националној формаа, социалистическөј пыщкөса культура сiнмөн азывтөма зоризалөмө.

Сөмын социалистическөј обшество вермiс лөсөдны да лөсөдiс народяслыг подлинној братство. Сөмын советскөј странаын быдмө да јонмө братскөј сојуз да великөј дружба сiјө населајтыс народяслөн.

Социализмлөн став тајө величашщөј победајасыс, СССР-са ужалыс јөзлөн социализмлыг стрөј лөсөдөм вөсна тышяслөн итојасыс зарни шыпасасөн гiжөма Сталинскөј Конституцияө.

Соціалізм вѡсна лїчѡдытѡм тышлѡн ітогасыс лѡбны большевїзмлѡн всемірнѡй торжествѡн, Лѣнїнлѡн да Сталїнлѡн торжествѡн, коммуністїческой партїялѡн—рабочѡй класс боевѡй авангардлѡн непреклоннѡй, последовательнѡй революціоннѡй політика триумфѡн.

СССР-ын соціалїзмлѡн победа ез лок самотѡкѡн: сїѡс перїѡма классѡвѡй врагас бешеннѡја пыкѡмлы паныда тышын.

Капіталлѡн дурмѡм понїас, японскѡй да германскѡй разведкалѡн најмітїас—троцкїстїас, бухарїнецїас, буржуазнѡй націоналістїас да мукѡд шпїонїас да вредїтелїас, таїѡ презренинѡй гадїасыс кѡсїсны мырдѣны советскѡй народїаслыг став завоєванїеїассѡ,—ї власт, ї свобѡда, ї му, ї шуда олѡм да кѡвїавны ужалыс їѡзїас сылі вылѡ капїталїзмлыг жармо. Но бандїтїас просчїтаїтїсны. Пролетарскѡй дїктатуралѡн мечыс ез ныжмы. Оз ло пѡшщѡда сылы, кодї кѡсїѡ великѡй советскѡй странаѡс бергѡдны ненавїстнѡй капїталїстїческой рабствоѡ. Советскѡй разведкалѡн караїтыс кїыс вернѡй сталїнец Н. І. Жежов їрт вескѡдлѡм улын жугѡдїс народлѡн врагаслыс основнѡй фашистскѡй позїассѡ да воѡѡ немжалїттѡг пазѡдѡ налыс став коласїассѡ.

Революціоннѡй суслун кыпѡдѡмѡн, большевїкїаслѡн партїя да став советскѡй народ помѡз бырѡдасны фашистскѡй агентураѡс, кѡт кыз сїїѡ оз маскїруїтчы. „Сын мї азїам ѡтїѡс условїеїас пыс, кодїасыс завігїтѡ спокоїнѡй уж да капїталїзмкѡд главнѡй фронтїас вылын мїїан ордїыгѡмлѡн успехыс“ (Молотов).

* * *

Лѣнїн—Сталїн партїя вескѡдлѡмѡн, рѡч пролетарїат ѡтсѡгѡн, СССР-са став народїаскѡд топыд соїузын, комї ужалыс їѡз кыз вѡчѡжѡн перїїсны вѡвлытѡм гырыс вермѡмїас соціалїстїческой ѡвмѡс да култура кыпѡдѡмын. Стрѡїталѡма выл гырыс промышленинѡй предпрїятїеїас, вѡрзавѡдїас. Уна дас пѡв содїс да механїзуїтїс вѡрлеѡм. Колхознѡй муїас вылын ужалѡны тракторїас, комбайнїас, вїзму ужалан уна мукѡд машїнаїас. Вѡвлытѡм выїѡз кыптїс да воѡѡ развїваїтѡ націоналнѡй формаа, соціалїстїческой пыщкѡса култура. Став таїѡ вермѡмїасыс ем лѣнїнско-сталїнскѡй націоналнѡй політикалѡн торжество.

Соціалїстїческой ѡвмѡс да култура боксан комї ужалыс їѡзлѡн став таїѡ вермѡмїас подув вылын, великѡй Сталїнскѡй Констїтуцїя серві, Комї областѡс лѡї пѡртѡма Автономнѡй Советскѡй Соціалїстїческой Республикаѡ.

Контрреволюціоннѡй буржуазнѡй націоналістїас, кодїас кокнїа вѡѡны ѡтї кывїѡ троцкїстско-бухарїнскѡй нечїсткѡд, фашистїаслѡн таїѡ презренинѡй агентїас да разведчїкїас, мѡвпавлісны лѡсѡдны буржуазнѡй Комї республика, кѡсїылісны нещыштны комї ужалыс їѡзѡс СССР-са народїас семїаыс да вузавны фашистїаслы, їностраннѡй капїталлы. Батїевїас, коїушевїас, оботуровїас јавѡ нуѡдлісны контрреволюціоннѡй антїсоветскѡй уж. Но народлѡн врагас просчїтаїтїсны. Буржуазнѡй націоналістїас куѡа лѡї чорыда кучкѡма.

Лѣнїнско-сталїнскѡй націоналнѡй політика победїтїс рабочѡй класслѡн уна лыда врагїаскѡд чорыд тышын.

Сталїн їрт сетїс дѡнїалѡм буржуазнѡй націоналістїаслы, кызї народлѡн врагаслы да презренинѡй їзменїїкїаслы:

„Націоналізмѡ уклон ем рабочѡй класслыс їнтернаціоналнѡй по-

літкіасѡ буржуазној націоналістскѡј політїка дїно прїспособїтѡм. Націоналізмѡ уклон петкѡдлѡ „ас“, „націоналној“ буржуазїялыс зїлѡмїасѡ орѡдны сѡветскѡј строї да бѡр восстановїтны капїталїзм“.

Сталїн їорт ез ещанѡ индывлы сїѡ опасностыс їылыс, кодѡс новлѡдлѡ ас пыщкас буржуазној націоналізм. Сталїн їорт унанѡ индывлїс мїжанлы, мыї колѡ лоны їона бѡїтельнѡїѡн, колѡ кужны аз-зыны да ерѡдны народлыс врагїасѡс, мед кѡт кушѡм маскїровка саїяна наїѡ зѡбасѡдны. Буржуазној націоналістїас, соціалїстїческѡј строїтелствоса медга важнѡї участокїасѡ пырѡдчѡмѡн, партїїној, сѡветскѡј да хоїаїствєннѡї органїзаціаїасѡ суїсѡмѡн, гусѡн зїлїсны, кыї поїѡ їонїыка кучкыны медга мѡрччана местаїасѡ.

Печат ем партїялѡн медга вына да медга їос бружїїе. Буржуазној націоналістїас став выннысѡ пуктылїсны, медым ескѡ кыї-мыї поїѡ унїык вред вѡчны ідеологїческѡї фронт вылын. Газетїас, журналїас берѡ, научно-їсследователскѡї інстїтутѡ, художественној літератураѡ, школаїасѡ буржуазној націоналістїас суїсылїсны вескѡдлана ужїас вылѡ, чукѡртлїсны да їндавлїсны ужїас вылѡ аслыныс колана кадрїасѡс, вештылїсны да лїчкылїсны Љєнїн—Сталїн фелѡлы преданнѡї їѡзѡс, двурушнїчакїтїсны да гусѡн нубдїсны под-ривнѡї вредїтелскѡї уж.

Тащѡм методїасѡн-їѡ буржуазној націоналістїас вредїтлїсны і комї художественној літератураын.

КАПП котыртчан медвоїа лунган сєнї сулалїсны да вескѡдлїсны сєщѡм буржуазно-націоналістїческѡї контрреволюціонној вредїтелїас, кыї Батїїев, Коїушев, В. Лыткїн (їьла Вас), Н. Попов (Жу-гыл), І. Оботуров, Соронїн М., П. Шеболкїн (Выл Паш), В. Савїн, троцкїст Сїмаков, белобандїт Фролов (Омра) да мукѡд. КАПП вѡлї контрреволюціонној позїѡн народїас врагїаслѡн — троцкїстїаслѡн, бухарїнецїаслѡн, буржуазној націоналістїаслѡн. Таїѡ злѡбної да оголтѡлѡї шаїкамыс фєїствуїтїс медга презреннѡї методїасѡн.

КАПП бырѡдѡм бѡрын таїѡ контрреволюціонној вредїтелїасыс зєв муфєра, выл формаїасѡн да методїасѡн воїѡ нубдїс вредїтелскѡї уж. Медвої суїсалїсны наїѡ вескѡдлан постїас вылѡ, ССП Комї Правлєнїїєѡ, літературно-художественної журнал редакціаѡ. Сїїѡ-їѡ Н. Попов, І. Оботуров, М. Соронїн да мукѡд кыїсны шоныд поз комї літератураын да сѡветскѡї писателїас нїм да бїлетїас саїѡ зѡбѡмѡн, партїяѡс ылѡдлѡмѡн, двурушнїчакїтѡмѡн воїѡ нубдлїсны КАПП-са буржуазно-націоналістїческѡї важ руковоїстволыс контрреволюціонної ужсѡ.

1932-ѡд воѡ болшевікїас партїялѡн ЦК їндїс літературно-художественної органїзаціаїаслыс ужсѡ перестроїтны коланлун їылыс, партїялѡн ЦК їндїс, мыї літературно-художественної органїзаціаїасѡ колѡ кыскыны проїзводство вывса ударнїкїасѡс, Љєнїн—Сталїн фелѡлы преданнѡї выл том кадрїас да велѡдны, кыпѡдны наїѡс, нубдны на пѡвсын політїческѡї воспїтателнѡї уж. Комї літератураын буржуазној націоналістїас вескыда саботїруїтїсны партїя ЦК-лыс таїѡ шудмѡс, нубдїсны контрреволюціонної уж, зїлїсны кыскыны комї художественної літератураѡс націоналістїческѡї нурѡ. Наїѡ зїлїсны сыѡ, медым їїкѡї тупкыны комї літератураѡ тужсѡ выл том талантїаслы, гїжны бостысїаслы. Літературно-художественної журналын печатаїтїсны сѡмын асныс, выл том писателїаслы журнал вѡлї сїбавтѡмтор. Став проїзвєфєнїїєїасѡс, кодїасѡс том гїжысїас ыстылїсны журналѡ, таїѡ журнал редакціаѡ суїѡдѡм бур-

жуазно́й націоналістска́й літэра́туры шыблалісны рэдакцыйно́й кр-
ўнікаса́. Насто́йчыво́жык а́вторска́ы вочаві́сны лако́нічна́— „оз
ту́“, лібб „оз шогмы́“, лібб і́дэвалтчо́мдн „гіжыно́ колб талант,
а тіян абу таланты́“. Том гіжыска́сн та́зі „векбдлан“ методска́-
сн ко́мі літэра́тураыи буржуазно́й націоналістска́й вбтлісны журнал
бердыс чести́но́й том гіжыска́сб, ко́дска́ ыжыд кыпыдлу́ндн гіжысны
міян странаыи соціалізм победа жылыс, шуда, гажа, зажіточно́й
олбм жылыс.

Буржуазно́й націоналістска́й, ко́мі літэра́тураб поздысбдн, лбсб-
дісны асыныс каста. На́іб кыпбдісны В. Чісталовбс да В. Савінбс,
кы́зі ыжыд гіжыска́сбс. Буржуазно́й націоналістска́й—аслас ка́дб тор-
жественно́ја нубдісны валыс јубілејска́й, печатајтлісны ошкана гырыс
статска́й, быд ногыс популярызујтлісны налыс нымска́сб. „Кыр-
нышыс кырныш сін оз кокав“—шуб, народно́й пословица. В. Чіс-
талов да Савін гіжывлісны націоналістска́й гіжбдска́й, кы́зі „Ізкар“,
„Арт“, „Ко́мі кып“ да мукбдтор. Та́іб буржуазно-націоналістска́й
пісакаска́й зылісны ордн партіаон нубдан інтернаціоналіно́й
воспітаніе, воспевајтлісны патрархальшціна, самобытно́с, высту-
пајтлісны асланыс гіжбдска́й індустріалізаціялы паныд. О́тшош
на́іб гіжан практыкааныс јарбја нубдісны Бухарінлыс сешбм контр-
революціонно́й теоріа, мы́ кымын во́дб, сымын кулак раммо́, сымын
кусб классбво́й тыш. В. Савін, та́іб „теоріанас“ вооружітчо́мдн,
1933 во́б гіжыс кулацко́й пјеса „Рытја“. Го́гбрвоана, мы́ла буржу-
азно́й націоналістска́й сешбма кыпбдісны та́іб пісакаска́сб. На́іб во́лі-
ны знамјабн ко́мі буржуазно́й націоналістска́й кыи.

В. Савін, П. Шеболкін, да І. Ізјуров, Ко́мі Госіздатын рэдактор-
ска́й во́лігбн, ордісны роч да мірбво́й классіка́ска́й проіздевіе-
ска́й ко́мі кыв вылын печатајтбм, но сы пыбді сујлісны планб ант-
сбветска́й пісателска́й кыгака́й (Лыбефінскілыс „Недзела“, Н. По-
повлыс пјесака́й да с. в.). Та́іб пісакаска́й мо́да-мо́дсб ошкісны, мо́да-
мо́дсб талантска́й провозглашајтлісны, јуісны. Јубмыс на́дн во́лі
вредітелство нубдан аслыс пблбс формабн.

Та́іб методнас на́іб зылісны фіскредітујтны сбветска́й пісател-
лыс почотно́й ным. Аслас ка́дб веліко́й пролетарска́й пісател М. Горь-
кіј шуліс, мы́ богемшцінасаи фашізмбз коластыс воробей ныр ыжда.

В. Савінбс, П. Шеболкінбс да І. Ізјуровбс ез бтчыд вбтлывлыны
ужска́й вылыс, но Н. Попов да М. Соронін пыр вілісны да
дорјылісны на́ібс. Буржуазно́й націоналістска́й быд ног зылісны вічы
асыныс кадрска́й.

М. Соронін, Ко́мі Госіздатын рэдакторбн во́лігбн, саботірујтліс
да ордіс Марксізм-Ленінізм классіка́ска́й проіздевіе-ска́й ко́мі
кыв вылын ле́дбм.

І. Оботуров јарбја выступајтліс буржуазно-націоналістска́й
програмабн, сорнітліс Ко́мі буржуазно́й республіка лбсббдм жылыс,
во́лі јарбј прбтывнікбн Војвыв крајб пырбмлы.

Контрреволюціонер, фашістска́й шпіон В. Лыткінкбд бтвылыс
І. Оботуров нубдіс латінізаціа, та́ібн ва́іс ко́мі ужалыс јбзлы зев
ыжыд вред. Латінізаціа нубббмын Оботуров зыліс, ме́дым ордчы-
ны роч соціалістска́й култураыс да јітчыны фінско-германска́й
фашістска́й културакбд.

Н. Попов ббрја војаснас лыдбдыліс прбдседателбн Ко́мі Пісателска́й
Правленіеыи. М. Соронінкбд да І. Оботуровкбд бтвылыс
сіб ва́ібдіс Ко́мі пісателска́й о́рганізаціа́сб сетчбз, мы́ сіб массб-

вој літературној організації пиді поріс кастао, кымынкө морта группао, орөдчис массаыс. Комі писателској організаціїлөн вөвлөм руководство ас аппаратаныс візліс троцкіст Сімаковөс, кодөс ошкылісны да паскыда популярізујтлісны. В. Савін гізліс Сімаков жылыс статја, кызі ыжыд наөеја сетыс поет жылыс. Троцкіст Сімаковөс вөвлөм руководство сувтөдліс зев ответственној уж вылө—вескөдлыны массөвој літературној двіженіеөн. Тајө ужсө Сімаков зікөз кістіс. Троцкіст Сімаков аслас кадө кутліс топыд жітөд Лыбединскіјкөд, Чумандрінкөд.

Н. Попов, М. Соронін да П. Шеболкін асланыс націоналістској практикәөн пөдтылісны самокритіка, писателјаслыс да літактивлыс собраніејас ез чукөртлыны зөң војасөн, зілісны падмөдны том писателјаслыс творческөј ентузіазм, саботірујтлісны на пөвсын політическөј воспитаніе нуөдан уж.

Тащөм збыл чужөмыс тыдовтчө маскајас ңещкөм бөрын народјас врагјаслөн, кодјас наглөја выступајтлісны партіјалы паныд, народлы паныд. На куза чорыда кучкөма. Комі ужалыс јөз ошкөны, мыј пролетаріат диктатуралөн карателној органјас музлытөг нуөдөны уж сөветској народлыс врагјассө жугөдөм куза.

Воэө сулалө мог ердөдны да вужнас бертны троцкістјаслыс, бухарінецјаслыс, буржуазној націоналістјаслыс коласјассө, кодјас пыдө зөбсөмөн нуөдөны-на подрывној уж, регыдја кадөн бырөдны вредітелстволыс последствіејас ідеологіческөј фронт вылын.

Воэө сулалө могөн кыпөдны том гіжысјаслыс політическөј суслунсө, воспитаніе најөс интернаціоналізм самөн, Ленин—Сталін делөлы помөз преданнојјасөн.

Воэө сулалө могөн кыпөдны гіжысјаслыс културасө, төдөмлунсө, мед најө регыд кадөн вермісны кыпөдны художественној літератураөс выліжык щупөдө, өніја хожајственно-політическөј могјас урөвөңз.

Комі художественној література возын сулалө мог петкөдлыны вылын ідејноста да качества художественној произведеңіејасөн соціалізм делө вөсна сөлөмган тышкаыс ужалыс јөзөс—промышленностыс, вөрлезөмыс, колхозјасыс да мукөд учасокјас вылыс стахановецјасөс.

Міјан художественној література возын сулалө мог петкөдлыны художественној кывјөн классөвој тыш, партіјалөн да народлөн врагјаслыс вредітелство нуөдан формајас да методјас, мобілізујтны ужалыс јөзлыс јаростсө народлөн врагјаскөд ңемжаліттөг тышкәөм вылө, врагјасөн вөчөм вредітелстволыс последствіејассө регыд кадөн бырөдөм вылө.

Міјан мог пөртны комі сөветској писателјаслыс організаціїасө ужалыс массакөд топыда жітчөм творческөј коллектівө, котыртавны літературној кружокјас, вескөдлыны најө ужөн, паскыда нуөдавны творческөј беседајас, докладјас.

Большевістскоја уж перестроітөмөн, Ленин—Сталін партіјалы ыжыд преданностөн сөветској комі писателјас бырөдасны буржуазној націоналістјаслыс комі художественној літератураын вредітелство последствіејас да соціалістическөј реалізм подув вылын сетасны өніја соціалістическөј эпохалы достојној художественној произведеңіејас.

КОМІЕПОСЫС

МУЖИК ДА ПОП-КӨЗА ¹⁾

Отчыл мужик да поп мөдөдчисны базаро һобасны. Ветлөдліс, ветлөдліс мужик базар куза — немтор ез сур мужик фенга выло, фенгаыс сылөн сөмын вөлі дас ур.

Сесса сылы өтi старука вочаасіс дај шуө:

— Бурещ тенад фенга сертi-пө менам ем төвар,— і дас ур доныс сетіс сылы кујим чуңлыс капуста көјдыс.

— І тајо добра,— шуө мужик,— тајо пункта да во гөгөр кежлө сорва лөб.

А поп пыр мужик бөр вывті ветліс. Аззіс поп, мыј мужикыд капуста көјдыс һөбіс, сіјө і думайтө:

— Мужик-пө һөбіс капуста көјдыс, көсјө капуста вөфитны. Час ме көзаөс һөба. Көзаыд мен јөв кутас лыстыны, і көрым лөгөдны сылы оз ков: мөдас мужик капуста град јөрө пыравлыны.

Пуктiс мужикыд капуста. Капуста ескөн зев мiчаа быдмө, но поплөн көзаыс пакөстiтчыны град јөрө мөдiс воливлыны. Сувтөдiс мужик град гөгөрыс сыв судта пощөс, сувтөдiс кык сыв судтаөс, сувтөдiс кујим сыв судтаөс, а поп көзаыс һекыз оз мын, зік попыс коф-жө најан. Петас-кө мужик кiлчө выло, көза јөр сајө свiркнитас, а мыјөн керкаас пырас, бара-һiн јөр пыщкө пырөма да капустасө жөритө.

Скөрмiс мужик поп көза выло, сөрсыс бостіс веткө палыч да водіс град бөрөздаас. Пыріс поп көза капуста гугавны, а мужик чепөсјіс бөрөздаыс да көзалы јур вомөныс палычөн косөбтiс. Поп көза сетчө і кулі.

Вот попыд мужикөс і ујезднөј судфа ordө кыскіс. Пырісны мужик да поп судфа ordө.

Попыд поп і ем: көщас улад сіјө оз пуксы — серөг лабічас пуксіс, а мужик көщас улө курөг поз выло лажгөдчiс. Курөг позјыд вөлөма важ-һiн, варкаліс да став курөгыс судфалөн лазсіс.

Скөрмiс ујезднөј судфа да мужикөс сетіс губернскөј судө: сөрсыс һүдiс сіјөс губернскөј карө.

Вот поп, ујезднөј судфа да мужик мөдiсны пырны губернскөј судфа ordө. Мужик ас кежас і думайтө:

„Онi көщас улад ог-һiн пуксы: керкаас пыра да вескыда серөг лабічөзыс муна, а то бара кущөмкө пакөст суас. Мужикыд сізі і

¹⁾ Чукөртiс П. дорөһи.

вöчic; пырiс сурдда керкаö медвозын да вескыда серöг лабiчö мöдöд-чiс. Но пакöстыд мужiкöс i сен волöм вiччысö. Губернскöй сурдда гöтырыскöд да челадыскöд пукалöны, а понсö чепöн вöли домöма пызан кокас. Сурдалöн понжыс ускöдчiс кiсöдм пакöма мужiк вылö да сожан тыра пызансö пöрöдiс. Став дозмукыс пызан вылыс жуль-лыгiс i сурдалöн челадыс пöс шыдöн сотчiсны.

Губернскöй сурдда мужiкöс кыскiс столiшнöй сурдда дiнö. Вот пондiсны воны сурдда керка дiнö, а сылöн öшiнжасыс воссаöс. Мужiк i думайтö: „Öрöстi-кö воzza моз пыра, бара кущöмкö пакöст вермас лоны. Час-жö восса öшiн пырыс заводитла пырны“.

Поп, уезднöй сурдда да губернскöй сурдда кiлчö пос куза мöдöд-чiсны керкаö, а мужикыд öшiнти пондiс кавшасны. Кутiсны сiжöс столiшнöй сурдалöн слугажасыс да вайöдiсны кöзайныс дiнö.

— Ак, те,— шуö сурдда,— ме ордö те гугасны пыран. Но сiзкö i сурдда öнi ме тенö. Öти час сета срок корсны аслыд адвокатöс.

Петiс мужiк столiшнöй сурдда ордыс, пуксiс кiлчö помас да пондiс шоггыны. Бурещ сетi öти адвокат вöли муно да аззiс мужiкöс.

— Мы-нö,— шуö,— те шогган, дадö?

— Кыз-пö мем не шоггыны: столiшнöй сурдда менö кöсjö сурдитны. Час срок сетiс адвокатöс корсны. А кыс-нö ме сiжöс азза.

— Ен шоггы,— шуö адвокат.— Ме-кö тенö велöда, некущöм адвокат теныд оз ков i сурддаыд сурдитны оз вермы. Но велöдöм пыддыд меным ковмас кызвiт шajt мынтыны.

Мужiк кöсжысiс мынтыны, кöт сылöн зептас грöш ни кöпейка ез вöв.

Адвокат сiжöс велöдö:

— Пыран,— шуö,— сурдда дiнö да сiжö тенгыд быдторсö пондас жуасны. А те пондан сылы пыр öти ногөн вочавiзны: „Но i што-же“, да „Вот жешцö“, а бöрынас, кор мездыган, мынтысны мен ен вунöд.

Пырис мужiк сурдö. Сурдда заводитiс сылыс жуасны:

— Те,— шуö,— мужiк, поплыс кöзасö вiин?

— Но, i што-же?

— Сiз-кö, мыжаөн лыддан астö?

— Вот жешцö!

— А уезднöй сурдалыс,— шуö,— курöгжассö те вiин?

— Но, i што-же?

— Сiз-кö астö мыжаөн лыддан?

— Вот жешцö!

— А губернскöй сурдалыс челадысö сотiн, дозмуkjассö жульiн?

— Но, i што-же?

— Сiз-кö i таыс он пыкгы?

— Вот жешцö!

— А ме ордö, столiшнöй сурдда керкаö, öшiнöд пондылiн пырны гугасны?

— Но, i што-же?

— Но сiз-кö i сурдитны колö тенö?

— Вот жешцö!

Скöрмiс сурдда мужiк öтветжас вылö.

— Те,— шуö — лучкiсорнит мыj жылыс жуалöны, а ковтöмторсö ен вiстав. Кöза вiöмыс, челады сотöмыс да курöгжасöс лазöдöмыс он пыкгы?

— Но, i што-же?

— Дурак те та бöрын?— Терпеннöсыс петiс сурдда.

— Вот јешщӧ!

Ҷон лунтыр допрогитис судда мужикӧс і нинӧм тӧлк ез бост, сӧмын ассӧ мӧрӧтис мужиккӧд сорӧитӧмӧн. Медбӧрын сещӧма скӧрмис да горӧдӧс:

— Мун,— шуӧ,— убірајтчы, да мӧдыс ме динӧ ен лыст локны.

— Вот јешщӧ!— пондыліс-на пыкгыны мужік.

Вӧтлісны мужикӧс судда ордыс. А сылы сӧјӧ вӧлі і колӧ.

Гажа пырыс сӧјӧ мунӧ кар куза да чатрасӧ, а сылы паныд ӧнтаја адвокатыд.

— Но, кыз,— шуӧ,— тенад делӧыд? Ме-ӧд шулі, мыј правдајтасны.

— Но, і што-же?

— Ӑни-ӧд абу-нын судын, лучкі мекӧд сорӧит.

— Вот јешщӧ!

— Те-ӧд кӧсјыслін меным кызвіт шајт мынтыны,— шуӧ адвокат.

— Но, і што-же?

— Сӧз-кӧ мынтыс дај прӧст лоан.

— Вот јешщӧ!

Тази мужік пӧрјалис суддајасӧс і адвокатӧс.

БАРИН ДА КУЗНЕЧ

Мунӧ ӧти барін, а сени кузнеч дортчӧ.

— Здорово, кузнеч, мыј доран?

— Кӧрттув, дора.

— Донӧн-ӧ кӧрттув?

— Со шајтӧн кӧрттув.

Барінлы зев дивӧ лоі: со шајтӧн-кӧ быд кӧрттув, кымын со шајт најӧвитас луннас кузнеч.

— Час,— шуӧ барін,— муна да кузнеча воста. Тајӧ-тај му дорсыд ыжыджык нажетка вајӧ.

Лӧсӧдӧс барін кузнеча. Ачыс кузнеч пыдди, а слугасӧ пушкан дорӧ сувтӧдӧс.

Мунӧ вӧлі сӧјӧ кузнеча дортӧ дадӧ да кежіс кузнечаӧ:

— Дор,— шуӧ,— мен телега чӧрс.

— Дора.

— Уна-ӧ бостан?

— Со шајт.

Слуга пушкан дорын сулалӧ, а барін телега чӧрс дорӧ.

Дорис, дорис нем тӧлк ез бост: кал ні закал: став кӧртыс сотчӧс.

— Оз,— шуӧ,— таг телега чӧрсыд пет, вај лушщӧ телега шына дорам.

— Шына-кӧ і шына,— шуӧ мужік.

Дорис да дорис барін телега шына да бара немтор ез артмы: став кӧртыс сотчӧс.

— Оз,— шуӧ,— телега шынаыд таг пет, вај лушщӧ телега трубіча дорам.

— Трубіча-кӧ і трубіча,— шуӧ мужік.

Дорис да дорис барін телега трубіча, бара немтор оз артмы, кал ні закал: став кӧртыс сотчӧс.

— Телега трубічаыд,— шуӧ,— татыс оз пет, вај лушщӧ вӧв подков вӧчам.

— Подков-кө і подков,—шуё мужік.

доріс, доріс барін вөв подков да і бара немтор оз артмы. Сес-са гусөн шөпнітіс слугаыслы:

— Мун,—шуас,—өдјөжык петав да гусав мужікыслыс телега чөрссыс чокасө, пырт да ва ворјад татчө чөвт. А ачыс јурбөрсө гыжыштіс:

Но,—шуө,—мужік, вөв подковыд таг оз пет, вај лушщө телега чока дорам.

доріс да доріс, доріс да доріс, көртыс чуңпомкод-нын сөмын колі.

— Час,—шуө,—нөшта өтчыд донөдла, сесса і гөтов лоө телега чокаыд. Зев јона донөдіс да чөвтіс сотчөм көртторсө ватыра ворјө, сесса клешці помнас ворјыс корсіс мужікыс гусалөм телега чокасө да сетіс мужікы.

— Вот,—шуө,—теныд телега чока. Вај сесса меным за-труды.

— Ладнө,—шуө мужік,—час петала да ваја: сөмөј телега вылө колөма.

Петіс мужік телега дорө, а сек кості барін шуө аслас слугаыслы:

— Кор мужікыд вајас сөмсө, те пыр мөд шуасны: „Нөшта содтышт.“ І кытчөз оз мун, пыр кор содтөд.

Мужік петаліс телега дорө, бостіс сесвөлөс кучкалан плет да кыз-тај кутіс барінөс жарітны мышку кузаыс.

А барінлөн слугаыс сулалө сені да пыр өтітор шуалө: „Нөшта содтышт, нөшта содтышт!“

Тази мужік кі музтөзыс лупітіс барінөс да муніс гортас.

А барін скөралө ас слугаыс вылө:

— Ак,—шуө,—те, өмөтуг! Мездөм пыфди нөшта горзан „Нөшта содтышт“.

Нөјтіс барін ассыс слугасө і кузнечасө еновтіс.

Ез-нын сесса та бөрын некор кузнеч уж вылө вежгыв.

ЧИПАН ПӨЖЫГ МУЖИК

Мөдөдчіс өтчыд мужік барін ордө мөгөн. Востіс ворота өзөссө, көсјіс ескөн восковтны, но жөмдіс подворотінаас да усі. А сені вөлөм барінлөн чіпанјасыс кокасөны да өті чіпан і лазсіс. Кутісны мужікөс да пыртісны барін ордө.

Барыныс вөлі кытчөкө мунөма, барынаыс өтнас. Скөрміс барынаыд мужік вылө.

— Кыз,—шуө,—лыгтін віны менсым чіпанөс. Менам сіјө чіпаныс вөлі быдлун колк вајө. Меным мед вөлі сещөм-жө чіпан вајөма.

— Ен шогсы, барына,—шуө мужік,—ме віөм чіпан пыфди теныд со чіпанөс пөжа і ставыс најө мөдасны зев бура колк вајны.

Барыналы лоі зев німкод:

— Кыз-нө,—шуө,—те сіјөс вөчан?

— Боста,—шуө,—со колк. Пукта ас улө дај пөжа, кызі курөгјас пөжлөны. Сөмын тен, барына, рөскодтор лоө ас вылад лептыны. Мен ковмас қік торја керка, медым төлысөн жынјөн чөж сетчө ні өтік морт ез пыравлы.

Торја керка пыфди барына щөктіс сетны пывсан.

Сесса мужик і шуё барыналы:

— Щокты мен вурны шоныд пас, ноб шоныд шарп, шоныд валогі да паскыд кушак. Сожан ковмас медса бурыс да чоскыдыс і быдлун чекверт віна. Оз-кө кут тырмыны да содтөд сожан кута корны, быт сетны. Медым сожансө пыр вајаліс өті морт. Дон ыжыдөс ог і бост: чіпан віомыс тыр прөшща, став сетом ком-паскомсө бөр не бостны да содтөд со шajt деңгаон.

Барына рад. Кор өті чіпанөс віом пыдді, дадө көсјө пөжны со чіпанөс і ставныс мөдасны колк вајны.

Сетіс барына дадөлы 100 колк да ыстіс пывсанө.

А дадөыд абу јөј: вөчіс пывсан пелөсө турун вылө поз, пуктіс сетчө кыз кымын колк да пуксөдіс колк пөжны прамөј курөгөс, а ачыс віна јуө, чајөн балујтчө да жарітом јaj сојө, јортјассө щөщ вінаөн гөстітөдө.

Регыд сылы чекверт вінаыд ез кут тырмыны. Вісталісны барыналы, мыј віна колө содтыны. Содтіс барына нөшта өті чеквертөн лун.

Тајі дадө дарөвөј віна да закуска дорын поводнөја пөжіс да ассыс суседјассө вердіс-јукталіс.

Дадө віччыгіс, кор прамөј курөглөн чіпанјас пөжсасны. Пөжіс, пөжіс курөгыд да позтырыс сөмын кык чіпан петіс, а мукөдыс ставыс гөлышөн мунісны.

— Мун,—шуө сіјө барына служанкалы—нулы да петкөдлы барынаыдлы тајө кык чіпанпісө да регыджык бөр вај. Дыржык-кө он вај, менам мам сөлөмөј шогысла потас.

Барына бостіс чіпанјасөс да дивујтчө, кызі мужик ас улас чіпанјасөс пөжө. Кадыс уна коф-нын прөјдітіс. Служанка барыналы і шуө:

— Чіпан мамыс-пө пырыс-пыр-жө бөр коріс кыкнан чіпансө. Төдан өд кущөма мам сөлөмыд гажтөмтчө ас челаф вөснаыд.

Тајі бара прөјдітіс мыкө-дыра кад. Барына пыр јуасө: „дырө-пө став чіпаныс оз пөжсы?“.

А дадө пыр барскөј віна јуө, дарөвөј һаң сојө да суседјасөс гөстітөдө. Но коркө воіс кад, мыј тајө делөсө колө помавны. Пөрјасөмтө-кө казаласны, не чөскыд кушаһнејас дон нөјтасны. Кызі ескө тајөс вөчны?

Дадө коріс ассыс јортјассө:

— Но,—шуө,—другјас, куза коф ме тіјанөс барскөј һаң-солөн прөста верді да чөскыд сожан-јуанөн гөстітөді. Öні тіјан черөд менө барскөј плетыс мездыны. Тавој бі щукөдө тајө пывсанас да менө кыскө ывлаө. Көф-пө ме мөда щыбласны сотчан пывсанө бөр пырны, ті менө кутө пас пөлаөд. А кор пывсаныс ставнас өзјас, да оз мөд позны кусөдны, секі вөлігті јуөртө барынаөс пывсан өзјөм јылыс.

Јортјасыс сізі і вөчісны. Кор пывсаныс зев јона өзјіс, јуөртісны барынаөс, а чіпан пөжыс дадөөс кыскісны ывлаө. Став јөзыс кутөны сіјөс, а сіјө усласө-чепсасө өзјөм пывсанө, біас вескыда і пырө да курөг моз клуткө: „Клут, клут, клут! Клут, клут, клут, клут!“.

А барына сені сулалө да горзө:

— Ој, кутөј, а то біас вескыда пырас! Со өд кущөма мам сөлөмыд төждысө аслас челаф вөсна.

Јортјасыс сіјөс нөшта чорыджыка кутөны: коді пас пөлаөдыс, коді кушакөдыс, а сіјө усласө да курөг гөлдөсөн клуткө.

Сотчис пывсаныс зоннас, сомын местаыс колі.

Јона зев шоггіс да жалітіс барына, мыј курөгјас сотчисны. Сіјѳ ескѳ мѳдыг-на вѳлі щѳктѳ ѳаѳѳлы медагны чіпанјасѳс пѳжны, но тајѳ разын ѳаѳѳ ез-нын кутчыс. Боггіс сіјѳ шоныд пас да валѳгі, содтѳд со шайт ѳенга да гортас мѳдѳдчис.

МУЖІК ІВАН ДА ЦАР ПЕТРѳВАН

Оліс-выліс цар Петрѳван. Ѳтчыл сіјѳ слугајасыскѳд мѳдѳдчис вѳрѳ гулајтны. Слугајасѳс коліс туј вылѳ, а ачыс кежіс туј бокѳ дај ылаліс. Шѳјтіс, шѳјтіс цар, да азгіс мужіс пес кералѳ. Ужалѳ мужік черѳн, бытѳѳкѳ чачаѳн ворсѳ; чагыс ківомлѳс кызтаѳн ѳтарѳ-мѳѳарѳ резѳс.

— Здорово,—шубѳ,—Іван. Бог на-помеч!

Мужіклы зев ѳивѳ лоіс:

— Мыјѳн-нѳ,—шубѳ,—тѳѳан, мыј ме Іван.

Цар сылы шубѳ:

— ѳерт-жѳ,—шубѳ,—Іван: став мужікыд-ѳд Іван.

Но Іван-кѳ і мед Іван: мужік ез лѳгас. Керасѳ мужік, а цар ві-
зѳѳѳ да ѳивујтчѳ:

— Лѳсыд-жѳ тенид, Іван, ужавны: ужалан, бытѳѳкѳ ворсан. А уна-ѳ,—шубѳ,—те најѳвѳтан луннас? ѳерт, таѳтѳ уна најѳвѳтан?

— Сурс шайтѳн быдлун,—шубѳ мужік.

— А кытчѳ-нѳ воштан сымында сѳмсѳ. Алі семјаыл зев ыжыл.

— Семја,—шубѳ,—мена м абу ічѳт: кык пі, кык ныв, сурс комын кујім нан кајук да кык сурс бокѳвѳј шлоп. Нажеткаѳс ме јука нѳл пельѳ. Ѳті јукѳн—долг мынтѳм вылѳ пукта, мѳд јукѳн—ачым долгѳн сета, којмѳд јукѳнсѳ—ваѳ шыблала, а нѳлѳд јукѳннас—ад горшѳс тырта.

Цар ез гѳгѳрво да вылпѳв јуаліс мужіклыс.

— долгјас мынта,—шубѳ,—пѳрыс ај-мамѳс кувтѳғныс верда; дол-
гѳн ачым сета—сіјѳ піжанѳс быдта; ваѳ ѳенга којала—нывјасѳс быд-
та, а ад горшѳс тырта—царѳс да царлыс слугајасѳс верда.

Цар скѳрміс, ас кежас думыштіс: „час ме тенид петкѳдла царѳс піналѳмыс, сомын мед тујыс сурѳ“.

Сесса цар і шубѳ:

— Вај регыджык інды мен тујсѳ, мен некѳр вѳрын довјавны.

А мужік і шубѳ:

— А мен некѳр быд мортлы туј індавы. Менам быд час дона. Сус морт-кѳ, ачыл пістан. Мун первој вескыл вылѳ, сесса шујга вылѳ, сесса бара вескыл вылѳ кеж, сесса бара шујгавылѳ да і аз-
ған тујсѳ.

— Ме,—шубѳ цар,—сещѳмторјасѳ ег велѳдчывылы, некущѳм туј мен оз шед. Петкѳд менѳ туј вылѳғ да сета кызвіт чѳлкѳвѳј.

Кѳсјіс цар мужіклы кызвіт чѳлкѳвѳј да мужік сукѳд мѳдѳдчис туј індыны.

Туј вылын цар мѳдіс јуасны:

— Коркѳ,—шубѳ, те, Іван, царѳс азғылін ен? Окота абу тен царѳс візѳдлыны?

— Азғывыны,—шубѳ, ег азғыв, а візѳдлыны позас.

Цар сылы і шубѳ:

— Би-кө аңып, өнi-жө аңылан. Мыјон петам туј ыло, пырыг-пыр-жө царөс аңам.

— Кызi-нө,—шуө Иван—ме сiјөс аңыла?

— Кор петам туј ыло, зев уна јөзкөд паныдагам. Став јөзыс мөдасны шапка пөрччөмөн сулавны, сөмын өтнас цар мөдас сулавны шапкаөн. Вот секи i приметит.

Мыјон петисны туј ыло, сени тыр народ. Ставыс пөрччисны шапкајаснысө да мөдисны вөрыс петысјаслаң өвтчыны.

Мужик секи јуалис:

— Көни-нө царыс?

— Виөдлы гөгөрбок. Ставјөзыс шапкатөмс, а ми текөд кыкөн шапкаөн сулалам. Мијан пыс коднымкө өтикным i ем царыс.

Мужик өнi ставсө гөгөрвоис да зев збоја пырыс шуис:

— Сiз-кө ме лоа царыд.

А цар i шуө:

— Теыс кынзi i ме щөщ шапкаа. Ме i ем царыд.

Мужик спорө кутчыис:

— Кызi те цар? Те вөр тујјас он төд, пес керавны он куж, а ме быд делө кужа. Вот ме i ем цар. Тенад плешад абу гiжөма, мыј цар.

I збылыс најө тушаөн i чужөм рожаөн кыкнаныс вөлины зик өткөдөс. Спорујтисны, спорујтисны да царскөј слугајаслыс јуалисны:

— Висталө, кодным ми цар.

Слугајас видлалисны, видлалисны: гөгөрбок бергөдлөмөн видлалисны, паскөмнысө пөрччөдлөмөн видлалисны,—зик кыкнаныс өткөдөс. Нуөдисны медбөрын царица дорө, i царица ез вермы төдмавны, кодыс на пыс царыс. Локтис сек спорујтиганыс өти старик.

— Вот,—шуө,—мыјон пөгiб воөмаөс. Царөс төдны колө оз чужөм сергыс, а вежөр сергыс. Ме,—шуө,—пырыс-пыр төда, кодыс цар, кодыс прөстөј мужик, сөмын кујим тор јылыс јуала.

Пондiс старик јуасны.

— Кымын,—шуө,—вөрпу быдмө свет ылас?

Цар Петрован бөбмис—оз төд кымын пу свет ылас, а Иван дыр ез думајт:

— Кујимсо комын мiллон пожөм, сы мында-жө козпу, а кызпу да нывпу мiллонөн ещажык. Он-кө веритө, ветлө да асныд лыддө.

— Вернө,—шуө,—старик,—А ылын-ө лоө мөдарјугыдыс?

— Мөдарјугыдөз абу матын,—шуө Иван,—менам дел зев-нын ва-жөн мунлис мөдарјугыдө, а ылын-да, бөрсө ез-на волы.

— Вернө,—шуө старик.—А му пыдөсөзыс ылын-ө?

— Му пыдөсөз сы ылаын-жө,—шуө Иван,—деллөн вокыс делкөд өтщөщ-жө кувсылис. Сујлим сiјөс муө, да өнөз ез-на-жө бөрсө волы.

— Вернө,—шуө старик.—Вот тајө i ем тијан царныд.

Пуктисны Иванөс царө, а Петрованлы сетисны чер да вөрө пес керавны мөдөдисны.

ГОРШ ПОП

Өти сиктын вөли зев горш поп. Корасны-кө попөс гөөвитны, зөи лун гортас оз сојлы i попадөдыслы сiјө луннас немтор пуны-пөжавны оз щөкты, медым сылы јөз ордын унжык сојны шедө.

Быдсөн мездыёны горш попыс, но некызі мездыёны оз вермыны.

Вот ёѳи мужік і шуѳ гѳтырыслы:

— Став сіктѳн горш попѳн пѳгібайтѳны. Часлы ме сіјѳс велѳдышта, мед ещажык мѳдас горшасны. Аскі менам нѳмлун. Те, гѳтыр, шангајас да пѳрѳгјас пѳжав аскі кежѳ, а ме кора попѳс гѳсѳйтны. Кор поп локтас гѳсѳйтны, ме теныд кута щѳктыны самѳвар пуктыны. А те кѳна улад пуктан вір тыра гаѳ да мекѳд кутан пѳнасны. Ме сесса боста пурт да сушка теныд вір тыра гаѳдаѳ. Те ускѳдчы жожѳ да кулѳм улѳ леччыс. Кор сесса тен кујимыс кучка плетѳн, те пырыс-пыр пукты мѳжанлы самѳвар. Секи ачыд аѳзан, мыј лѳб.

Вот мѳдлун асывнас мужік чукѳстѳс попѳс ас ордас нѳмлун вылѳ. А поп пѳнасѳ попаѳѳаыс вылѳ:

— Мыјла,— шуѳ,— талун пуін-пѳжалін, кор нѳмлун вылѳ колѳ мунны.

Локтѳс поп мужік ордѳ, а мужік сіјѳс ылысан-на встречајтѳ.

— Лок, лок, батушко, мѳлѳгѳі просѳм!

Пукѳсны пызан сажѳ. Мужік щѳктѳ самѳвар пуктыны гѳтырыслы. Ѳтчыд щѳктѳс, мѳдыс щѳктѳс, којмѳдыс щѳктѳс, а гѳтырыс самѳвар оз пукты, весѳг сорнѳйтнысѳ оз кѳсјы.

Мужік кватѳтѳс пызан вылыс пурт, ускѳдчыс гѳтырыс вылѳ да, поплы віѳѳдны, сушкѳс вескыд кѳнаулас. Гѳтырыс усѳ да вір мѳдѳс візувтны. Поп повзѳс.

— Мыј-нѳ,— шуѳ,— тајѳ вѳчѳн? Віін-тај?

— Нѳмтор, батушко,— шуѳ мужік,— ме тајѳс пыр тазі велѳда. Ловзас да шѳвк коѳ мортыс лѳб. Ме базарыс нѳбі сещѳм плет, сіјѳн пырыс-пыр поѳас бѳр ловзѳдны.

Мужік кыскѳс пѳлат подлѳссыс куз плет, кујимыс кучкѳс бабаыслы.

— Тырмас,— шуѳ,— тен ме воѳын шванѳйтчыны. Чеччы да батушколы самѳвар сувтѳд.

Кучкѳм бѳрын баба свѳрк чеччыштѳс, чышкыштѳс вірѳссѳм бокјассѳ да котѳрѳн петѳс мѳдкеркаѳ платтѳсѳ вежны. Сесса вежѳс да зев пѳслук пырыс самѳвар мѳдѳс сувтѳдны.

Поплы зев сѳвѳ лѳі. Сылѳн вежыс петѳс пурт вылѳ да плет вылѳ.

— Вај,— шуѳ,— мен вузав пурттѳ да плеттѳ, менам баба частѳ коѳ-жѳ ырјанѳтлывлѳ. Уна-ѳ коран?

— Мукѳдлыс-кѳ уна бѳстѳ, а теныд, батушко, вітѳо шайтысета.

Сетѳс поп мужіклы пурт да плет вылѳ вітѳо шайт, војѳз гѳстѳтѳс мужік ордын, сесса гортас мѳдѳдчыс.

Гортас воѳс да попаѳѳаыслы і шуѳ:

— Пырыс-пыр-жѳ, матушка, мен самѳвар сувтѳд.

Попаѳѳа кујлѳ вољпасыи, дыш сылы војын самѳвар сувтѳдны. Ѳтчыд щѳктѳс, мѳдыс щѳктѳс, којмѳдыс щѳктѳс, а попаѳѳа і кивыль оз кер.

Скѳрміс поп, бѳстѳс нѳбѳм пуртсѳ да сушкѳс попаѳѳалы бѳкас. Попаѳѳа усѳ дај кулі. А поп нѳмкоѳасѳ.

— Нѳмтор,— шуѳ,— ен ло, плетала да регыд-на чеччан.

Сесса поп кватѳтѳс мужіклыс нѳбѳм плетсѳ да кучкѳс попаѳѳалы. Ѳтчыд кучкѳс—ез чеччы, мѳдыс кучкѳс—ез чеччы, којмѳдыс-кучкѳс—век оз чеччы.

— А те мужік гөтыр дорыс-на йонжыка ыржанитан, — горөдіс поп да мыжвынсыс мөдіс кучкавны. Гашкө соыс дорыв кучкіс, быдсөн кучкіс попадфалдн потласіс, а сіјө век оз чеччы.

Гөгөрвоіс поп, мыј мужік сіјөс ылөдіс. Пуксіс дај думажтө, мыј вөчны?

— Час, — шуө, — тајө пуртсө да плетсө нуа факөн ордө, сылөн гөтырыс ыржанитыс-жө. Муна да факөнөс пөрјала.

Муніс поп факөн ордө дај шуө:

— Ме, отеч факөн, нөбі зев бур добра — гөтыр ыржанитөмыс лекарство.

Фівө лоі факөнлы да јуалө:

— Мыј-нө сещөмыс? Велөд менө ыржанитыс гөтырөс велөдны.

Поп пондіс віставлыны:

— Вот — шуө, — менам ем зев бур лекарство — пурт да плет. Сөмын сіјө вітсо шажт сулалө.

— Коллы, — шуө факөн, — меным сіјө плетсө да пуртсө. А дон серті ладмөдчам.

Сетіс поп пуртсө і плетсө факөнлы. Факөнлы зев окота лоі відлыны тајө фікөвінкасө. Коркө рытын сіјө шуө гөтырыслы:

— Вај, самөвар меным пукты.

— Код-нө тащөм сорөн самөвар сувтөдлывлө. Водны-нын пөра, — ыржанитны пондіс факөн гөтыр.

— А те-нө нөшта і ыржанитан, — скөрміс факөн, — час ме тенсыд ыржанитан рутө вөтла.

Сесса бостіс пурт да суцкіс гөтырыслы бокас. Факөнча усі да кулі.

А факөн сетчө сералө:

— Тен, — шуө, — ем-на лекарствоыс. Регыд чеччан.

Бостіс сесса поплыс вајөм плет да мөдіс гөтырсө кучкавны. Отпыр кучкіс, мөдыс кучкіс, којмөдыс кучкіс — гөтырыс оз чеччы. Кучкаліс да кучкаліс, кучкаліс да кучкаліс і вөлісті гөгөрвоіс, мыј сіјөс пөрјалісны. Мыј керны?

— Час, — шуө, — нуа тајө пуртсө да плетсө саломшщіклы.

Локтіс саломшщік ордө да шуө:

Азған, кущөм бур добра ме нөбі. Көт тысеча чөлкөвөј мед сөтасны, некодлы ог вузав.

Саломшщіклы зев фівө лоі:

— Мыј-нө, — шуө, — сещөм дона тенад пуртыд да плетыд?

Факөн вісталіс саломшщіклы, мыј сізі, і сізі... тајө пуртөн да плетөн ыржанитан морттуј позө вежны.

— Коллы-інөс, — шуө саломшщік.

Факөн петөм бөрын саломшщік мөдіс чіршөдлыны ассыс гөтырсө, самөвар пуктыны термөдлө...

— Мыј те, јөјмін алі мыј? — піңасө саломшщіча, — коді-нө војшөркадын самөвар сувтөдлө? Вод да уғ.

— А, те нөшта і ыржанитан, — скөрміс саломшщік да суцкіс гөтырыслы факөнөн вајөм пуртөн. Саломшщіча сетчө і усі да кулі. А саломшщік сералө:

— Етајө лекарствоөсө-кө відлан, регыд чеччан да самөвар пуктыны котөртан. — Сесса саломшщік кваітіс плет да мөдіс бабасө плетөн кучкавны. Баба оз чеччы. Вірөдіс, а бабаыс збылыс кулөма. Пуксіс дај мөдіс думажтны, мыј возө вөчны? Сесса саломшщік котөрөн муніс факөн ордө, а факөн ас гөтыр шој дінас пукалө да

сізі-жә шогә. Сесе әтлаын котәртисны поп ордә, а поп на моз-жә тәтыр шој дінас пукалә да шогә.

Сіјә-жә војнас гәтырјаснысә гуалісны да сәвет кутны чукәртисны, мыј вәчны мужіккәд.

Тәлкујтисны, тәлкујтисны, шуісны мужікәс мешәкә сујны да јәрданә шыбытны.

Локтисны мужік ордә, сујисны сіјәс ыжыд мешәк пыщкә, зев топыда кәрталісны, да ләччәдісны ју вылә, јәрданә сујны.

Воісны јәрдан дорә, а јәрданыд і кынмәма, а сәрыс пыріз нә чер ез бостны. Мыј керны? Поп і шуә факәнлы да саломшщіклы:

— Вај југдытәз војдәр пырізла да черла гортә ветламәј, а мешәксә татчә јі вылас коллам.

Сізік і вәчисны. Кујимнаныс кәјисны сіктә пыріз да чер корсны, а мужікәс кәрталәмән јі вылә әтнасәс колісны.

Бурещ сіјә тужтыс пара вәлән озыр купеч вәлі гәнәтә. Кыліс мужік вәла дофалыс локтәмсә да ыжыд гәләсән мәдіс горзыны:

— Ој, ог пуксы, ог пуксы. Нәнәмыс ог пуксы.

Чујміс купеч, разіс морт тыра мешәксә дај шуә:

— Мыј-нә те, јәј мужік, горзан?

— Кыз-нә он горзы,— шуә сылы мужік,—мырдысән карә нуә-дәны, ісправнәкә кәсәәны пуктыны. А ме ог кәсә.

Купечлы завәд лоі: сылы вәлі зев окота ісправнәкә пуксыны да шуә:

— Пуктасны-кә, ме пукса.

Мужік кәрталіс сіјәс мешәкә, а ачыс сәліс параа вәв вылә да тортас гәнәтис.

ЈУРИДАЛЫС

Ештон Гинклер. NO PASARAN (<i>најо оз прѡјдѣтны</i>)	5
А. Размыслов. Фемонстрација бѡрын (<i>кывбур</i>)	13
Сук Парма. домна (<i>помавтѡм поемаыѣ</i>)	14
Грѣш Саш. Чужан сѣкт	20
А. Шаманов. добровольцѣс (<i>вѣст</i>)	27
Н. Заболоцкѣј. Велѣкѡј кнѣга (<i>кывбур</i>)	40
Сулејман Стальскѣј. Стальнскѡј конститѡуцѣја јылыс кыв (<i>кывбур</i>)	42
Александр Гатов. часѡтѣ чој (<i>кывбур</i>)	44
Нѡшта вылѡжык кыпѡдам револѡционнѡј суслун	45

Комѣ епосыс

Мужѣк да поп кѡза	50
Барѣн да кузнеч	52
Чѣпан пѡжыс мужѣк	53
Мужѣк Иван да цар Петрѡван	55
Горш поп	56

Обложка вылын сѣлует В. І. Лѣнинлѡн.

Ц. 198^л

АКТ № 23

Зыладан. А. _____

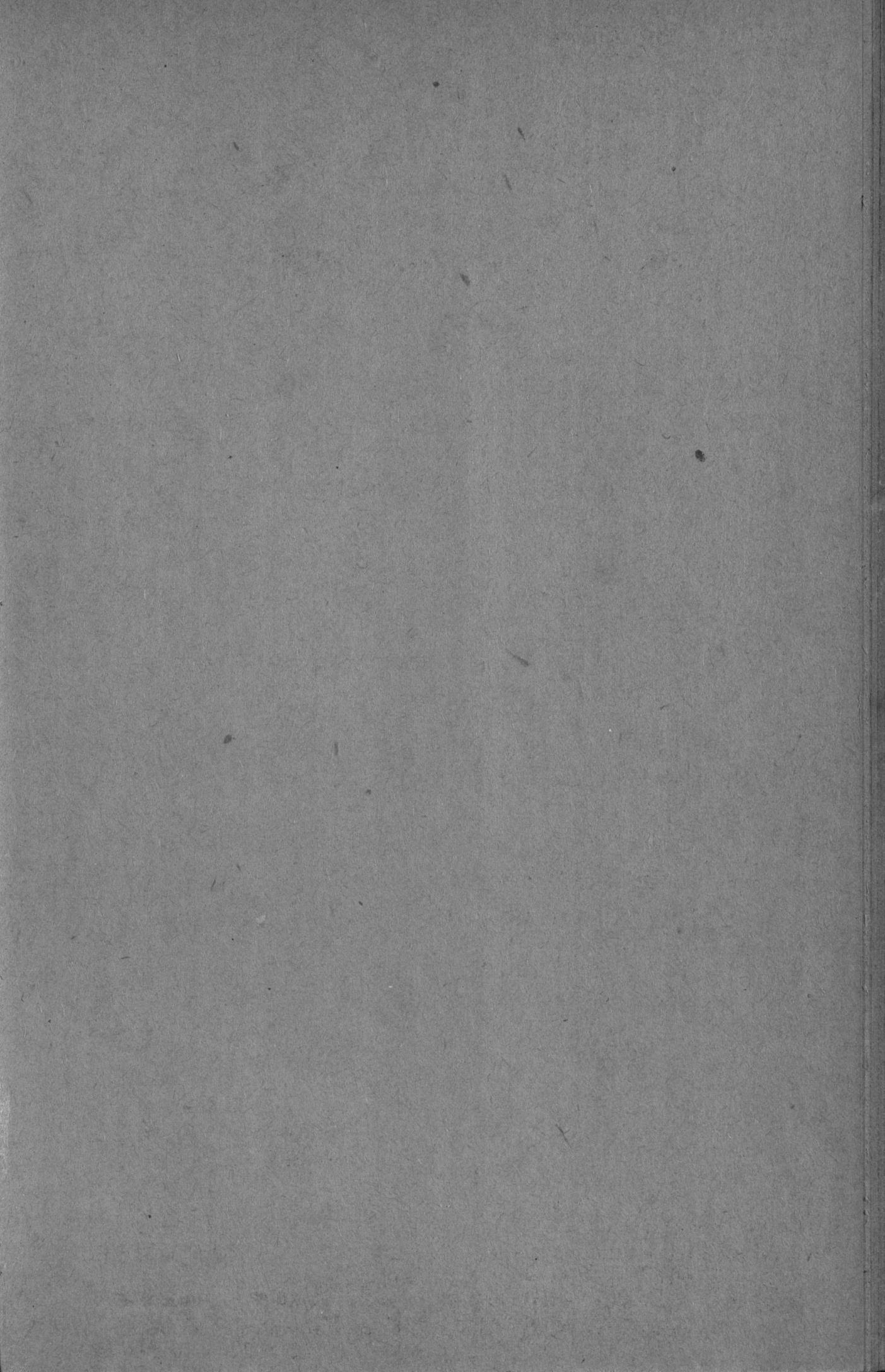
Вр. отв. редактор Н. Надеева.

Техн. редактор М. Шестаков.

Обложка худ. В. Полякова.

Главлит № 3149. Заказ № 2334. Стат. формат бумагы 62 × 94 1/16. 3,75 печ. листа
60000 экз. в л. л. Тираж 1000 экз. Сдано в набор 15/ХН-37 г. Подл. к печати 2/1-38 г.

Типографня УМП, Коми АССР, гор. Смытывкар, Дом печати.

донос 1 ш. 50 ур.

433

III